

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МАШКА ГАННА ВАСИЛІВНА



УДК 911.3:330.15 (477.8)

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Спеціальність 11.00.02 – економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора географічних наук

Київ - 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор

Олійник Ярослав Богданович, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, академік НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки, декан географічного факультету

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор

Шаблій Олег Іванович, Львівський національний університет імені Івана Франка, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри економічної та соціальної географії

доктор географічних наук, професор,

Руденко Валерій Петрович, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

Заслужений працівник освіти України,
декан географічного факультету

доктор географічних наук, професор,

Яворська Вікторія Володимирівна, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, професор кафедри економічної і соціальної географії та туризму

Захист відбудеться 29 серпня 2018 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.07 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: м. Київ, проспект Академіка Глушкова, 2а, географічний факультет, ауд. 312.

Відгуки на автореферат надсилати на адресу: МСП 01601, м. Київ – 601, вул. Володимирська, 64, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, географічний факультет.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. № 12.

Автореферат розісланий 28 липня 2018 р.

В.о. Вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук, професор



С.П. Запотоцький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан економіки і тенденції економічних перетворень в регіонах України зумовлюють необхідність використання якісно нового підходу до управління господарським потенціалом для досягнення сталого розвитку. Брак інформації про кількісні та якісні характеристики господарського потенціалу ускладнює формування стратегії розвитку регіону, а отже, знижує можливості його сталого зростання.

Особливо це стосується Карпатського регіону України, який має значний потенціал завдяки багатим природним ресурсам. Сьогодні господарський потенціал Карпатського регіону України характеризується певними позитивними і негативними ознаками розвитку. Так, серед позитивних є значний природний потенціал окремих територій регіону, багата культурна спадщина, вікові традиції та екологічна складова. Проте є і негативні, серед яких безробіття, високий рівень трудової міграції та еміграції населення в сусідні держави, занепад окремих видів економічної діяльності господарства, брак кваліфікованих кадрів тощо. Глибинні дослідження цієї категорії сприятимуть примноженню та ефективному використанню господарського потенціалу адміністративних областей регіону.

Вивченню розвитку господарського потенціалу територій приділялась значна увага з боку вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, розвитку потенціалу територій присвячено низку праць О.Ф. Балацького, Л.М. Бондаренка, С.О. Бульди, А.В. Бурдуна, І.М. Вахович, М.Й. Гедза, З.В. Герасимчук, І.В. Гончаренко, Б.М. Данилишина, О.А. Дьоміна, С.І. Дорогунцова, Н.А. Кизими, Л.Л. Ковальської, І.Д. Козменко, О. П. Крайник, А. І. Кубаха, Е.М. Лібанової, К.В. Мезенцева, К.А. Немця, Л.М. Немець, Я.Б. Олійника, Т.М. Ореховської, В.Г. Поліщука, В.П. Руденка, Л.Г. Руденка, А.В. Степаненка, О.Г. Топчієва, А.Н. Тищенко, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк, О.І. Шаблія, І.М. Школи та ін.

Управлінську складову розвитку господарського потенціалу розглядали такі науковці, як: І.В. Бакум, М.В. Макаренко, Н.М. Побережна, Н.В. Сментина, В.І. Хомяков, В.О. Чушенко, Л.А. Швайка, а стратегічну – Б. Боврон, А. Вігода, Г. Девідсон, К.Н. Знаменська, В. Мамонова, В.Е. Рохчин, І.Б. Семигуліна, О.М. Скібіцький, А.А. Томпсон, Т.В. Уманець, К.А. Фісун, Л.С. Шаталова, З.Є. Шершньова, І.В. Ярошенко та ін.

Проте, зважаючи на значні теоретичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних науковців питання комплексного дослідження господарського потенціалу Карпатського регіону як одного з найбільш перспективного в плані розвитку природокористування, культури та туризму регіону України недостатньо вивчено, що зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідних робіт кафедри економічної та соціальної географії географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема тем: «Суспільно-географічні основи дослідження трансформації системи природокористування в Україні» (№ ДР 0111U3932); «Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі» (№ ДР 0114U003476).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретичних положень і методологічних засад дослідження господарського потенціалу регіону та обґрунтування практичних рекомендацій з підвищення ефективності його використання.

Для досягнення мети в дисертації поставлено такі **завдання**:

- розкрити суспільно-географічну сутність господарського потенціалу регіону;
- виявити структуру господарського потенціалу регіону;
- розробити методичні основи дослідження господарського потенціалу регіону;
- виявити чинники формування господарського потенціалу Карпатського регіону;
- провести комплексну оцінку сучасного стану господарського потенціалу Карпатського регіону;
- здійснити прогнозування ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону;
- обґрунтувати напрямки ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону на засадах «зеленої» економіки, ресурсозбереження та інноваційного розвитку;
- розробити пропозиції щодо сталого розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону.

Об’єкт дослідження – господарський потенціал Карпатського регіону.

Предмет дослідження – територіальна організація господарського потенціалу Карпатського регіону і основні напрямки підвищення ефективності його використання.

Методологія та методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є загальні теоретичні положення суспільної географії, наукові концепції сталого розвитку, теоретичні засади інноваційного розвитку та прогнозування, системний, синергетичний, міждисциплінарний методологічні підходи. У дисертаційній роботі використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Перші представлені системним підходом, структурним аналізом і синтезом, а також літературним, математико-статистичними та історичними методами, другі – порівняльно-географічним, картографічним, класифікації і типології, районування, зонування, експедиційним і методом логіко-географічного моделювання.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження слугували монографії, науково-аналітичні публікації вітчизняних і зарубіжних авторів; нормативно-правові документи України; офіційної дані Державної служби статистики України, інформаційно-аналітичні матеріали міжнародних організацій, а також результати власних розрахунків автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методологічних та практичних засад вивчення господарського потенціалу регіону та практичних рекомендацій щодо перспективних напрямків його використання. Основні результати, отримані в процесі розв’язання поставлених завдань, становлять наукову новизну дослідження та полягають у наступному:

вперше:

- розкрито суспільно-географічну сутність господарського потенціалу регіону як сукупність засобів та ресурсів, що забезпечують розвиток і функціонування гос-

подарського комплексу; сукупність потенціалів регіону, залежно від особливостей розвитку території регіону, а також відповідних механізмів і часу їх залучення в господарський оборот з метою підвищення рівня конкурентоспроможності господарського розвитку регіону;

– обґрунтовано методичний підхід до оцінки господарського потенціалу регіону, що полягає у послідовному оцінюванні показників господарського потенціалу регіону з врахуванням їх вагових коефіцієнтів. Основними етапами оцінки господарського потенціалу регіону є формування матриці вхідних даних, стандартизація значень матриці вхідних даних, визначення «еталонних» значень показників, формування матриці вихідних даних, визначення вагових коефіцієнтів показників III рівня, обчислення інтегральних показників II рівня ієрархічної структури, визначення вагових коефіцієнтів показників I рівня, обчислення інтегрального показника господарського потенціалу регіону;

– розроблено алгоритм управління господарським потенціалом регіону, де: на першому етапі формується мета розвитку господарського потенціалу регіону, здійснюється оцінка виробничих можливостей на основі аналізу системи основних цілей розвитку регіону, регіональної стратегії, взаємозв'язку із управлінням та моніторингом результативності; на другому етапі оцінюється господарський потенціал з позиції ефективності його використання та реалізації стратегії; на третьому етапі аналізується відповідність стратегії управління господарським потенціалом на основі відповідності інноваційному спрямуванню, розвитку елементів потенціалу, регіональній стратегії розвитку та потребам населення; на завершальному етапі здійснюється оцінка відповідності стратегії управління господарським потенціалом регіональній стратегії соціально-економічного розвитку;

– запропонована структуризація чинників ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону за основними сферами їх впливу: економічні, інноваційно-технологічні, суспільно-політичні, соціальні та енерго-екологічні; здатність до збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку, що формується під впливом базових принципів, домінант та імперативів і спроможності підтримувати динаміку такого розвитку у коротко- та довгостроковій перспективах;

– здійснено прогноз розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону та розроблено відповідні картосхеми;

– обґрунтовано впровадження поняття «трикутник ресурсоощадності господарського потенціалу» Карпатського регіону, що розкриває здатність формування господарського потенціалу на основі природоємності, екологізації ВВП та виробництва енергоресурсів;

удосконалено:

– підходи до ідентифікації структурних компонент господарського потенціалу Карпатського регіону: природного (природне багатство регіону, залучене до господарської діяльності, а також ресурси, які можливо задіяти в перспективі); людського (сукупність здібностей людей, відповідних за освітнім і професійним рівнями); виробничого (матеріально-речові ресурси, задіяні у виробництві); управлінського (для забезпечення ефективного використання інших компонентів);

– механізм удосконалення управління господарським потенціалом Карпатського регіону, де на загальнодержавному рівні варто залучати найбільш впливові організації, громадський блок, включаючи профспілки працівників, а також патронажну групу, до складу якої можуть входити: депутати і представники органів влади регіону;

отримало подальший розвиток:

– основні підходи до визначення структури господарського потенціалу регіону, серед яких: ресурсний, функціональний та змішаний;

– стратегія формування господарського комплексу Карпатського регіону, алгоритм управління якою впливає з місії регіону, стратегічних цілей, що формують загальну стратегію розвитку регіону. Для стратегічного управління розвитком господарського потенціалу регіону необхідно провести оцінку потенціалу, що включає стан і розвиток; ефективність використання і формування, які базуються на застосуванні SWOT-аналізу; визначення можливостей удосконалення господарського потенціалу, формування оптимальної його структури на базі синергічної взаємодії структурних складових відповідно до стратегічних цілей; формування стратегії розвитку потенціалу на базі обраної альтернативи розвитку регіону; реалізація стратегії розвитку господарського потенціалу, контроль і оцінка результатів реалізації стратегії розвитку потенціалу та оцінка досягнення цілей.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати і рекомендації виконаного дослідження є методологічною та практичною основою раціоналізації територіальної організації і комплексно-пропорційного розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону.

Теоретичні розробки та практичні результати використані при виконанні наукових тем кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 050/421-30 від 14.12.2017 р.).

Теоретико-методичні положення дисертаційної роботи та результати аналізу господарського потенціалу Карпатського регіону можуть використовуватись при формуванні концепції і програми комплексного соціально-економічного розвитку Карпатського регіону. Концептуальні основи ефективного прогнозування апробовано при обґрунтуванні державної регіональної політики, метою якої є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання господарського потенціалу регіону, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентної продукції (довідка № 02.1/158 від 17.02.2017 р., Закарпатська обласна державна адміністрація, Департамент економічного розвитку і торгівлі).

Обґрунтовані пріоритетні напрямки діяльності облпрофради, які спрямовані на захист прав та інтересів членів профспілок, окреслені проблеми і запропоновані шляхи вирішення соціально-економічних проблем розвитку регіону, де практичні рекомендації були взяті як генеруюча складова зобов'язань Регіональної угоди, укладеної між обласною державною адміністрацією, обласною організацією роботодавців «Закарпаття» та профспілковими об'єднаннями області, представлені пропозиції систематично розглядаються на засіданнях президії облпрофради, галузевих

професійних організацій, профкомів (довідка № 06-05/155 від 26.06.2017 р., Закарпатська обласна рада професійних спілок).

Запропонована система організаційно-економічного механізму управління розвитком господарського потенціалу має вагому складову для базового формування взаємопов'язаних компонентних зв'язків служби зайнятості в забезпеченні кваліфікованими працівниками підприємств та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють діяльність на території громад, де важливе місце займає інноваційний підхід підбору працівників за допомогою відео-резюме, відео-вакансій. Методи, інструменти і функції механізмів управління розвитком господарського потенціалу використовуються фахівцями служби зайнятості з метою надання фахових консультацій (довідка № 1080-04 від 29.06.2017 р., Державна служба зайнятості, Закарпатський обласний центр зайнятості).

Науково-методологічні, методичні положення та практичні аспекти дисертаційної роботи, які пов'язані з особливостями господарського потенціалу Карпатського регіону, використані при розробці навчально-методичних комплексів дисциплін «Конструктивна географія», «Географія туризму», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Організація туризму», «Рекреалогія», «Географія природно-ресурсного потенціалу України», «Просторове планування в Україні», розробці науково-методичних семінарів, науково-дослідницьких робіт за даною тематикою для студентів спеціальностей 106 «Географія», 103 «Науки про Землю» і 014 «Середня освіта (географія)» 6.140103 «Туризм» 242 «Туризм (Туризмознавство)», ОС «Магістр» (довідка (№ 4067-Н від 21.09.2017 р., Львівський національний університет імені Івана Франка).

Теоретичні, методичні та практичні аспекти, які пов'язані із особливостями господарського потенціалу Карпатського регіону використані при розробці навчально-методичних комплексів дисциплін «Регіональна економіка» «Управління використання природних ресурсів», «Проблеми регіональної економіки», «Сучасні проблеми регіонального розвитку» Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (довідка № 050/128-30 від 16.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, що викладені в дисертаційній роботі та винесені на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, виданих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та розробки, що є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора у колективні праці конкретизовано у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідались автором та обговорювались на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід» (м. Запоріжжя, 2014 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Туризм в умовах глобалізації: виклики часу» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах» (м. Ужгород-Мукачево, 2015 р.); Міжнародній науково-прак-

тичній конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (м. Мукачєво, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка «Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика» (м. Тернопіль, 2015 р.); XXII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Вітчизняна наука на зламів епох: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 2016 р.); II Міжнародній конференції «Весняні наукові читання» (м. Київ, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Одеса, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (м. Мукачєво, 2016); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Ресурси природних вод Карпатського регіону. Проблеми охорони та раціонального використання» (м. Львів, 2016 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Географія та екологія: наука і освіта» (м. Умань, 2016 р.); XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (м. Мукачєво, 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку готельно-ресторанної індустрії України: теорія, практика, інновації розвитку» (м. Мукачєво, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Географія в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи» (GTSNU) (м. Київ, 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Туризм і рекреація: наука, освіта, практика» (м. Мукачєво, 2018 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 50 наукових працях загальним обсягом 80,78 д. а., (у т. ч. 41,06 д. а. належать особисто автору); з них: 1 одноосібна монографія (18,8 д. а.), 2 навчально-методичні посібники у співавторстві (загальним обсягом 43,0 д. а., у т. ч. 4,6 д. а. належать особисто автору), 31 стаття у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 11,02 д. а., у т. ч. 10,48 д. а. належать особисто автору), з них 8 – у вітчизняних наукових фахових виданнях, зареєстрованих в міжнародних науково-метричних базах даних (загальним обсягом 3, 2 д. а.), 6 – у міжнародних виданнях, які внесено до міжнародних каталогів наукових видань і науково-метричних баз (загальним обсягом 2,7 д. а., у т. ч. 2,5 д. а. належать особисто автору) та 16 матеріалів наукових конференцій (загальним обсягом 4,9 д. а., у т. ч. 3,5 д. а. належать особисто автору).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків загальним обсягом 465 сторінок машинописного тексту; що містить 51 рисуноків в т. ч. 12 картосхем, 78 таблиць, 5 додатків на 25 сторінках, список використаних джерел (276 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Теоретичні основи суспільно-географічного дослідження господарського потенціалу регіону*» розглянуто поняттєво-термінологічний апарат дослідження, розкрито структуру господарського потенціалу регіону, запропонована стратегія формування господарського потенціалу регіону та методичні основи його дослідження. При розгляді етимологічної суті поняття господарського потенціалу регіону, автором використано міждисциплінарний підхід, зокрема економічний, до визначення суті категорій «регіон», окреслено еволюцію поняття «потенціал» крізь призму економіко-географічних положень. Проведений огляд наукової літератури щодо визначення аналізованого поняття «потенціал» дозволив виділити низку підходів до його трактування: системний; відтворювальний; ресурсний. Логіка дисертаційного дослідження понятійно-термінологічного апарату дала змогу здійснити авторську класифікацію різноманітних видів потенціалу регіону за класифікаційними ознаками: за рівнем абстрагування – психофізіологічний, соціокультурний, економічний, природний та людський; залежно від рівня агрегованості оцінки – світового господарства, національної економіки, галузевий, регіональний, територіальний, потенціал об'єднань підприємств, підприємств і їх структурних підрозділів та потенціал виробничих ділянок і робочих місць; за галузевою приналежністю – промисловий, сільськогосподарський, транспортно-комунікаційний, науковий, будівельний; за мірою реалізації – фактичний (реалізований), перспективний; за напрямком діяльності – експортний та імпорتنний; за елементним складом – потенціал оборотних фондів, потенціал основних фондів, науково-технічний потенціал, потенціал нематеріальних активів, організаційно-управлінський потенціал, трудовий потенціал; за видом середовища – внутрішній та зовнішній; за функціональною сферою виникнення – виробничий, науково-технічний, маркетинговий та інфраструктурний. Автором на основі узагальнення попередніх розробок доведено, що при існуванні суперечливих та неоднозначних визначень ключового поняття теми дослідження слід надати власне тлумачення «господарського потенціалу регіону», яке трактується як сукупність засобів та ресурсів, залежно від особливостей розвитку території регіону, а також відповідних механізмів і часу їх залучення в господарський оборот з метою підвищення рівня конкурентоспроможності господарського розвитку регіону.

На формування та ефективне використання господарського потенціалу регіону впливає низка чинників, які зумовлюють особливості розвитку та використання ресурсної бази в конкретному регіоні, визначають кількісні та якісні характеристики видів господарської діяльності, впливають на обсяги і напрями господарської діяльності, на визначення пріоритетів і є практичним інструментом вирішення господарських завдань. Можливості підвищення ефективності господарського потенціалу знаходяться в сформованій системі чинників, яка містить економічну, соціальну та природно-екологічну складові. Основними чинниками ефективності господарського потенціалу регіону автором визначено: чинники технологічного стану та виробничої діяльності, інвестиційно-інноваційної діяльності, охорони здоров'я, освіти і науки, а також природні та екологічні.

Вважаючи господарський потенціал системою, автором визначено низку особливостей (характеристик), які властиві лише їй, до них віднесено: здатність до самовідновлення; цілісність; складність; взаємозамінність та альтернативність; здатність до сприйняття НТП; гнучкість.

Важливим дослідницьким завданням є визначення структури господарського потенціалу регіону. Авторський підхід ґрунтується на врахуванні існуючих ресурсного, функціонального та змішаного підходів, які характеризуються різною кількістю структурних елементів. Надаючи перевагу змішаному підходу, автором розроблено структуру господарського потенціалу регіону, до якого належать: природно-ресурсна, трудова (кадрова), фінансова, інвестиційна, інноваційна, інформаційна, інтелектуальна, соціального розвитку, екологічна складові (табл. 1).

Таблиця 1

Складові господарського потенціалу регіону

№ з/п	Складова потенціалу	Характеристика складової
1	Природно-ресурсна	Сукупність ресурсів (матеріально-сировинні ресурси, техніко-технологічні ресурси, технологічний персонал), необхідна для виробництва благ
2	Трудова (кадрова)	Здібності працівників до створення високоякісної продукції (освітній, кваліфікаційний та мотиваційний рівні)
3	Фінансова	Забезпечення стабільних і життєво важливих фінансових потоків, пошук зовнішніх джерел фінансування за умови необхідності, оптимізації структури капіталу регіону
4	Інвестиційна	Вкладання різних видів ресурсів для отримання прибутків, ефектів
5	Інноваційна	Сукупні можливості щодо генерації, сприйняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей до змін технологій, до оновлення виробництва
6	Інформаційна	Єдність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку й прийняття управлінських рішень через збирання, зберігання (нагромадження), обробку та поширення інформаційних ресурсів
7	Інтелектуальна	Сукупність активів інтелектуальної власності, а також ринкових і нематеріальних активів регіону, здібностей і навичок трудових та управлінських ресурсів регіону (інтелектуальні ресурси)
8	Потенціал соціального розвитку	Забезпечення соціального розвитку шляхом розвитку жителів регіону
9	Екологічна	Здатність ефективно та дбайливо використовувати природно-екологічні ресурси

Доцільність дослідження стратегічного управління господарським потенціалом регіону зумовлена чинниками: забезпечення гармонійного розвитку людини та власного рівня її добробуту як інструменту економічного та соціального становлення ре-

гіональної політики; орієнтації регіональної політики на створення відповідних умов для досягнення екологічно безпечного соціально орієнтованого економічного розвитку – «сталого розвитку»; підвищення якості державного управління і розбудова потенціалу місцевих органів влади, що забезпечується через децентралізацію державного управління – регіоналізацію. Формування господарського потенціалу регіону на сучасному етапі демонструє низку проблем, які можливо вирішити лише при зміні інституційних підходів до формування державної регіональної політики та основного механізму її реалізації – Державної стратегії регіонального розвитку.

Зміна парадигми регіонального розвитку означає відмову від традиційних шляхів і формування адекватних сучасності нових підходів до національної регіональної економічної політики.

На основі узагальнень запропоноване власне визначення стратегічного управління розвитком господарського потенціалу, яке є набором заходів, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток у відповідності з розробленою стратегією, досягається завдяки спільним зусиллям органів влади, бізнесу та громадськості і в результаті чого відбувається сталий розвиток держави та регіонів, а також утримуються конкурентні позиції на глобальному рівні.

З переходом України до ринкових відносин змінилися підходи до оцінки господарського потенціалу, які враховують як класичні так і сучасні підходи. Серед класичних до визначення рівня господарського потенціалу автор виділяє ресурсний, затратний, результативний, затратно-ресурсний, рентний, відтворювальний та монопольно-відомчі підходи. До новітніх підходів віднесено метод експертних оцінок (оскільки ринкові умови діяльності регіонів характеризуються високою невизначеністю, відсутністю достовірної статистичної бази), який дозволяє систематизувати оцінки, виявити закономірності, провести комплексне, інтегральне оцінювання. Запропоновано авторський методичний підхід оцінювання інтегральної величини господарського потенціалу регіону, яку можна представити у вигляді ієрархічної структури, що включає три рівні деталізації: I рівень відображає власне інтегральну оцінку господарського потенціалу регіону; II рівень відображає аналіз чинників – складових господарського потенціалу регіону; III рівень містить блоки, з яких формуються показники чинників господарського потенціалу регіону. В результаті третій рівень господарського потенціалу регіону об'єднує 35 показників, виділених методом головних компонент. Важливість кожного з показників виражено через систему вагових коефіцієнтів, необхідність введення яких обумовлена тим, що чинники, що формують інтегральну величину господарського потенціалу регіону, різні за своєю значимістю. Це робить величину господарського потенціалу регіону та методику його оцінки універсальними для використання на різних рівнях агрегування – від мікро- до макrorівня, а також надає показнику господарського потенціалу регіону певну гнучкість в умовах подальшого розвитку ринкових відносин та можливої зміни пріоритетів в регіональному управлінні.

Таким чином, величину господарського потенціалу регіону пропонується обчислювати послідовно як суму його чинників від третього до першого рівнів з врахуванням вагових коефіцієнтів за кожним з показників (формула 1):

$$X_j = \sum_{i=1}^n k_i x_{ij} X_j = \sum_{i=1}^n k_i x_{ij} \quad (1)$$

де X_j – оцінюваний показник; k_i – ваговий коефіцієнт i -ої складової показника; x_{ij} – i -та складова, j -ого показника; n – кількість складових показника.

Згідно запропонованого методичного підходу оцінка господарського потенціалу як підсумкового показника може бути здійснена як на рівні підприємства, так і на рівні корпорації, регіону чи держави. Це дозволяє вважати дану методику універсальним інструментом визначення ефективності діяльності суб'єктів господарювання будь-якого рівня ієрархії.

Окрім того, автором на основі моделювання розвитку господарського потенціалу регіону запропоновано модель розрахунку інтегральних показників господарського потенціалу Карпатського регіону, які також можна використовувати на рівні інших регіонів, соціально-економічних систем тощо. В основі розробленої моделі лежить ранговий метод, який полягає у визначенні місця (рангу) досліджуваної території в певній системі зіставлення територій. Така модель оцінки господарського потенціалу регіону допоможе отримати дані про його стан та з'ясувати необхідність посилення його складових, що значно сприятиме взаємодії суб'єктів господарювання та суспільства з органами управління регіону.

Алгоритм стратегічного управління господарським потенціалом регіону зображений на рис. 1, включає три основні етапи:

1) формування мети розвитку господарського потенціалу регіону, розробку стратегічних альтернатив, обґрунтування стратегічного вибору та формування стратегічних засад розвитку;

2) оцінку господарського потенціалу та ефективності його використання, яка формує систему основних цілей розвитку та стратегію розвитку господарського потенціалу;

3) оцінку відповідності стратегії управління господарським потенціалом інноваційному спрямуванню, регіональній стратегії розвитку та потребам населення. На наступному етапі здійснюється оцінка відповідності стратегії управління господарським потенціалом регіональній стратегії соціально-економічного розвитку. Якщо ця стратегія відповідає загальній стратегії регіону, то управління господарським потенціалом регіону ефективно, а якщо ні, то слід повернутися на другий етап до оцінки господарського потенціалу та ефективності його використання і скоригувати показники у відповідності до загальної стратегії розвитку господарського потенціалу регіону.

Необхідність поглиблення дослідження проблематики управління господарським потенціалом регіону дозволило автору виділити основні методи та інструменти такого управління за різноманітними класифікаційними ознаками: за функціональними площинами, з позицій впливу суб'єкта на об'єкт, з точки зору організації управління, за напрямом впливу, з позицій закону, з позицій мотивації управлінської діяльності, з позицій науковості, за функціональним призначенням, з позицій комплексності, за масштабом застосування та за формою впливу (рис. 2).

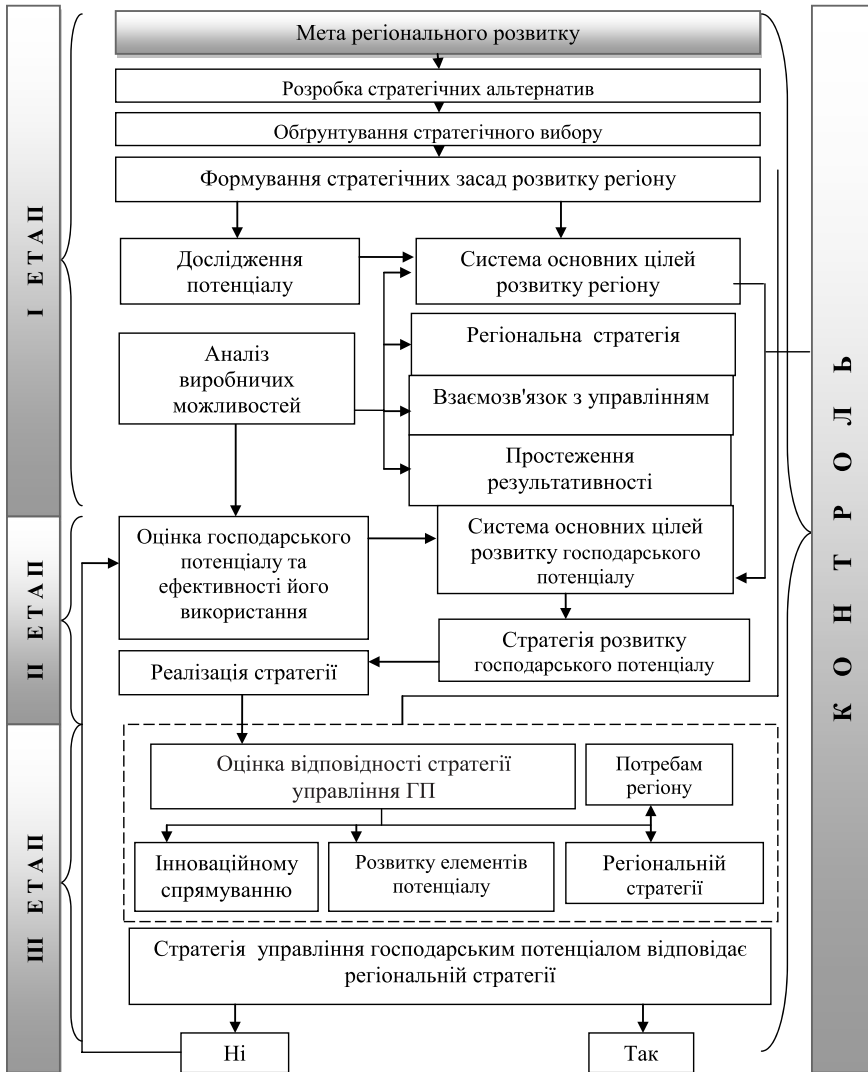


Рис. 1. Алгоритм управління господарським потенціалом регіону

Це стало вагомим підґрунтям для виділення й урахування чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на господарський потенціал регіону.

У другому розділі роботи *«Чинники формування господарського потенціалу Карпатського регіону»* розкрито структуру та динаміку розвитку основних чинників формування господарського потенціалу, які представлено соціально-економічними, інституціональними, природними, екологічними; здійснено системний аналіз ступеня

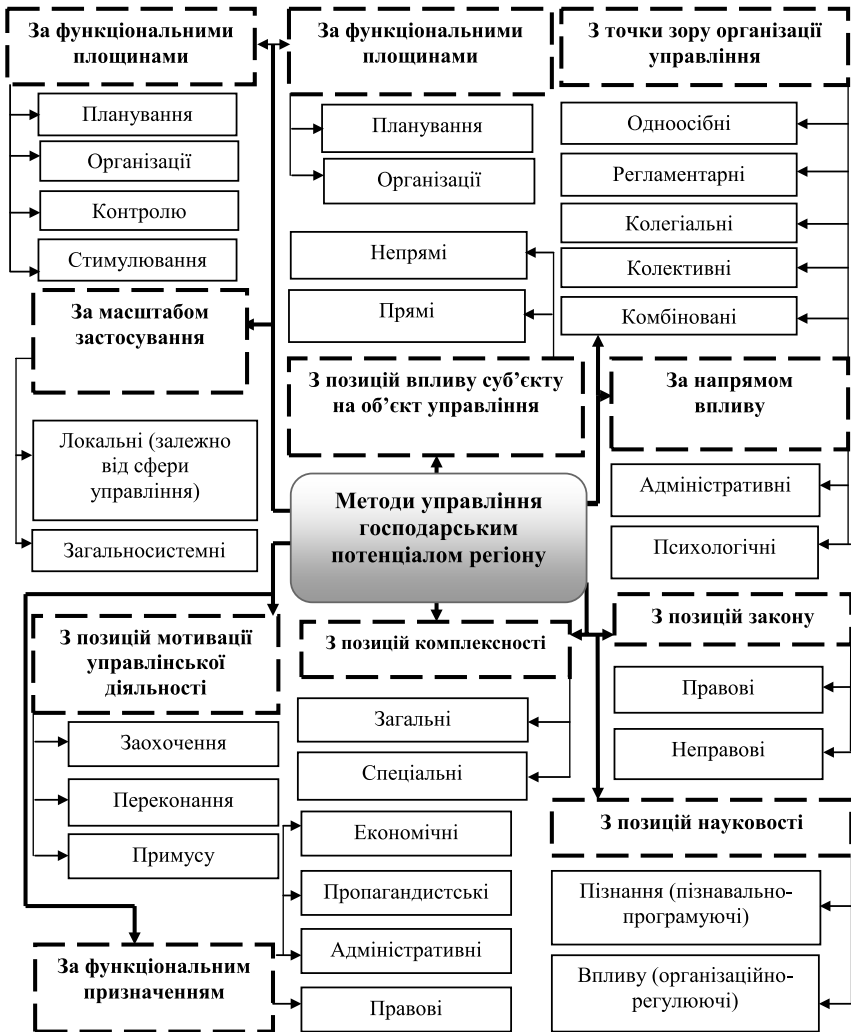


Рис. 2. Методи управління господарським потенціалом регіону

впливу чинників дії на господарський потенціал Карпатського регіону та сформовано механізм його регулювання.

До соціально-економічних чинників формування господарського потенціалу Карпатського регіону віднесено як об'єктивні (макроекономічні умови, місце розташування регіону, демографічна ситуація, суспільний поділ праці, галузева структура, наявність природних ресурсів на території, рівень науково-технічного розвитку, якість підготовки трудових ресурсів), так і суб'єктивні чинники: сукупність методів регіо-

нального управління. Так, демографічний потенціал Карпатського регіону розглянуто в динаміці основних показників: чисельність населення, природний приріст, дитяча смертність, міграційний приріст населення регіону за період 2000-2016 рр. у розрізі адміністративних районів регіону. Додатково оцінено динаміку показників ринку праці Карпатського регіону упродовж 2006-2015 рр., що відображає суспільний поділ праці території. Результати засвідчили про негативні та позитивні риси демографічної ситуації, що склалася впродовж аналізованого періоду в регіоні. Так, до негативних віднесено: скорочення населення (на 29,8%), зниження частки сільського населення (на 31,8%), постаріння сільського населення, скорочення природного приросту, зростання безробітного населення у віці 15-70 років на 11,7%, зокрема населення працездатного віку – на 11,8% (чисельність безробітного населення зроста найбільшими темпами у Закарпатській області, у Івано-Франківській, та незначно у Чернівецькій, в той час як у Львівській скоротилася на 4,2%). Запропоновано вирішувати проблему безробіття шляхом розвитку народних промислів – килимоткацтва, вишивання, виготовлення ху-дожних виробів з лози, дерева, різьблення по дереву, гончарства.

Цей напрямок створить умови для зайнятості і отримання доходу місцевим жителям, особливо в тих районах, де є надлишок трудових ресурсів.

До позитивних характеристик віднесено: зростання міграційного приросту у містах-обласних центрах, зниження рівня дитячої смертності, зростання населення працездатного віку. Така динаміка спостерігалась у всіх областях, проте найбільшими темпами зросло працездатне населення у Івано-Франківській та Львівській областях: на 47,5% та 49,8% відповідно.

Здійснено аналіз розвитку освітньої системи регіону як складової трудового потенціалу, що визначає професійну підготовку та здатність до навчання у розрізі кількості закладів освіти упродовж 2006-2015 рр.; кількості учнів у закладах освіти. Розрахунки показали позитивну динаміку дошкільних навчальних закладів у Чернівецькій, Івано-Франківській, Львівській та Закарпатській областях. Динаміка кількості усіх інших навчальних закладів була негативною: скоротилась кількість загальноосвітніх навчальних закладів на 192 одиниці, професійно-технічних навчальних закладів на 5 одиниць, вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації – на 24 одиниці та III-IV рівнів акредитації – на 12 одиниць. При цьому скорочення відбулось у всіх областях в розрізі усіх закладів або ж їх кількість в деяких областях залишилась на тому ж рівні. Таку динаміку не можна назвати однозначно негативною, адже в Україні існує тенденція до скорочення кількості вищих навчальних закладів з метою підвищення їх якості. Проте з точки зору скорочення робочих місць, на думку автора, є однозначно негативним явищем.

Динаміка чисельності учнів дошкільних навчальних закладів Карпатського регіону є позитивною: чисельність учнів зросла на 12 178,4 тис. осіб з 2006 р. до 2015 року. Негативна динаміка скорочення чисельності учнів спостерігається у всіх інших навчальних закладах: скоротилась кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів на 125,5 тис. осіб, професійно-технічних навчальних закладів на 8,4 тис. осіб, вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації та III-IV рівнів акредитації на 29,8 тис. осіб та 47,8 тис. осіб відповідно.

Аналіз стану охорони здоров'я у регіоні як передумови попередження погіршення господарського потенціалу показав, що упродовж 2006-2015 рр. динаміка основних показників була негативною: скорочення чисельності закладів охорони здоров'я на 55 одиниць, скорочення кількості лікарняних ліжок на 5,9 тис., скорочення кількості лікарів усіх спеціальностей у Закарпатській та Львівській областях (на 0,3 та 0,7 тис. осіб відповідно), скорочення кількості середнього медичного персоналу (2,8 тис. осіб).

Позитивна динаміка спостерігалася у: зростанні кількості лікарів усіх спеціальностей лише у Івано-Франківській та Чернівецькій областях (на 1,5 тис. та 0,5 тис. осіб відповідно), зниженні зареєстрованих захворювань (на 187 тис.).

Оцінка культурно-мистецького чинника відбувалася за показниками кількості закладів культури та мистецтва; розвитку засобів масової інформації та книговидання та поліграфії Карпатського регіону упродовж 2006-2015 рр., які у всій сукупності впливають на розвиток вагомої для господарського потенціалу Карпатського регіону туристичної сфери. Проведений аналіз показав незадовільний рівень розвитку культурного дозвілля відпочиваючих та місцевого населення через скорочення кількості театрів та концертних організацій, випуску газет при зростанні кількості музеїв, випуску книжок та брошур, середньодобового обсягу місцевого теле- та радіомовлення.

Загальний показник, який визначає ефективність функціонування економіки регіону – це показник валового регіонального продукту (ВРП). Динаміка ВРП Карпатського регіону упродовж 2006-2015 рр. показала тенденцію до зростання, проте таку ситуацію не можна назвати однозначно позитивною через девальвацію національної валюти та інфляційні процеси. При цьому також зростає ВРП у розрахунку на одну особу, а сам темп зростання сповільнюється з кожним роком. Найбільше ВРП вироблено у Львівській області, на другому місці – Івано-Франківщина, далі – Чернівецька та Закарпатська області. Темпи зростання ВРП тісно пов'язані з динамікою рівня оплати праці населення, його доходами. Аналіз динаміки доходів населення Карпатського регіону за досліджуваній період зафіксував зростання на 109 660 млн. грн. через постійне підвищення виплат різного характеру та заробітних плат. При цьому наявний дохід на одну особу зріс на 73 651,8 грн., тоді як реальний наявний дохід у відсотках до попереднього року постійно скорочується. Оцінка інвестиційної діяльності за обсягами капітальних інвестицій показала, що упродовж 2006-2015 рр. найбільші надходження були у Івано-Франківської області – 9 609 271 тис. грн. та Закарпатської області – 3 778 415 тис. грн., адже ці області користуються найбільшою популярністю серед туристів в Україні. Вагомим індикатором реалізації господарського потенціалу є промислове виробництво, оцінка динаміки обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) Карпатського регіону упродовж 2006-2015 років показала домінування за цим показником Львівської області та зростанням на 238% індексу промислової продукції в регіоні. У роботі доведено позитивний вплив транспортної інфраструктури на господарський потенціалу регіону. Динаміка основних показників транспортної діяльності виявила негативні характеристики: скорочення перевезення вантажів залізничним тран-

спортом на 3438,6 тис. т, перевезення вантажів автомобільним транспортом на 509,9 тис. т, перевезення пасажирів автомобільним транспортом на 52697,5 тис. пасажирів, зростання кількості дорожньо-транспортних пригод на 201 одиницю, що може бути спричинено поганою якістю доріг, незначними та неякісними ремонтними роботами тощо. В той час відбулось зростання перевезення пасажирів залізничним транспортом через доступніші ціни на 7478,3 тис. пасажирів. Оцінка розвиненості туристичної діяльності за показниками кількості закладів колективного розміщення показала зростання санаторіїв та пансіонатів з лікуванням у Карпатському регіоні, при скороченні кількості санаторіїв-профілакторіїв на 6 одиниць, будинків і пансіонатів відпочинку на 2 одиниці, баз на 12 одиниць, дитячих оздоровчих таборів на 854 одиниці через відсутність фінансування та їх поганий технічний стан.

За результатами дослідження визначено основні пріоритети регіонального розвитку: 1) рекреаційний комплекс; 2) агропромисловий комплекс; 3) лісопромисловий комплекс; 4) машинобудування (автомобілебудування, с/г машинобудування); 5) сфера послуг (охорона здоров'я, рекреація, культура тощо); 6) охорона навколишнього середовища; 7) збереження і відновлення історико-культурної спадщини.

Інституціональні чинники формування господарського потенціалу регіону представлені у вигляді організаційно-економічного механізму державного та ринкового управління господарським потенціалом. Визначено основні інструменти (державне управління, регіональне управління, ринкове стимулювання) та складові (організаційна, економічна, фінансова, адміністративна та інституціональна) даного механізму. Формування господарського потенціалу регіону спирається на інституційні передумови: становлення розвинутого конкурентного середовища на базі політики дерегуляції і поліпшення процедур входження в ринок та виходу з ринку; становлення відкритої економіки з державною підтримкою пріоритетних галузей і виробництв; концентрація зусиль держави на завданнях швидкого інституційного розвитку. Окрім того, інституційне забезпечення формування господарського потенціалу регіону залежить від діяльності Державної регуляторної служби України, Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України, координаційних рад з питань розвитку господарського потенціалу при місцевих органах виконавчої влади, Департаментів економіки обласних державних адміністрацій, відділи та управління економіки районних державних адміністрацій, департаменти міських рад з економічного розвитку, сільські та селищні ради, ради ОТГ зокрема. Поряд з тим, автор наголошує, що правове та інституційне забезпечення державного управління на практиці залишається слабо реалізованим і не має необхідного впливу на умови створення та функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема, малого та середнього підприємництва через надмірну формальність функціонування інститутів, високий рівень тінізації діяльності суб'єктів підприємництва, а відтак і низький рівень їх самоорганізації, високий рівень зловживань і корупції в сфері органів виконавчої та судової влади.

Здійснено детальну характеристику природних чинників як ресурсів формування господарського потенціалу у розрізі областей Карпатського регіону за показниками географічного положення, кліматичних, лісових, земельних, водних, мінерально-сировинних, природоохоронних, рекреаційних ресурсів. Проведений аналіз

показав, що Карпатський регіон є одним з найбільших із забезпеченості мінеральними та паливно-енергетичними ресурсами. Важливим завданням комплексного розвитку господарського потенціалу є зростання ефективності паливно-енергетичного і мінерально-сировинного комплексів за рахунок повторної геологічної розвідки і розширення ресурсної бази. Однак, при пріоритетному розвитку рекреаційно-туристичних послуг в регіоні, з високою насиченістю територій рекреаційними об'єктами, рівень рекреаційного освоєння не є високим, а якість послуг вважається низькою. Тому питання підвищення ефективності використання наявних природних ресурсів є першочерговим у комплексному розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону.

На основі ретельного аналізу дії екологічних чинників на формування господарського потенціалу регіону, виявлено, що попри кращі в середньому показники екологічного стану, в регіоні існує низка екологічних проблем: забруднення атмосферного повітря та водних ресурсів, неналежне поводження та накопичення побутових і промислових відходів, порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму річок, підтоплення територій тощо. Існує потреба у стабілізації та відновленні екологічної рівноваги в зонах впливу діяльності гірничих підприємств, які спричинили, зокрема, деградацію та порушення земель, активізацію карстопровальних і зсувних процесів.

Щодо викидів у атмосферне повітря, то протягом 2006-2015 рр. спостерігалася загальна тенденція до зменшення їх обсягів. Причиною цього є зменшення обсягів виробництва, ліквідація та консервація джерел викидів, зупинка окремих виробництв тощо. Виявлено основні джерела стаціонарного та рухомого типу забруднення атмосферного повітря у Карпатському регіоні, здійснено аналіз утилізації твердих побутових відходів, проаналізовано діяльність екологічних програм областей регіону та результативність природоохоронних заходів.

Системний аналіз ступеня впливу чинників впливу на господарський потенціал Карпатського регіону дозволив сформулювати перелік основних чинників розвитку господарського потенціалу шляхом їх систематизації на шість груп методом PESTEL-аналізу, що сприятиме врахуванню системного їх впливу на господарський потенціал регіону. Результати аналізу дали можливість оцінити кожен з груп чинників: зважений вплив політичних параметрів оцінки на розвиток господарського потенціалу Карпатського регіону може приймати як негативне, так і позитивне значення (-2,72/6,28). Економічні чинники є теж важливими для розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону, їхній діапазон значень коливається від -7,94 до 3,05. Вагомість впливу групи соціальних чинників показав, що чинники соціального характеру впливають на рівень розвитку господарського потенціалу в діапазоні -4,56/5,44. Дія технологічних чинників визначається у діапазоні дії від -5,80 до 5,20, що засвідчує їх вагомість. Екологічна група чинників за силою впливу коливається від -0,8 до 6,1. Правова група чинників оцінюється автором як більш негативним впливом (3,2/-4,16), таке становище є характерним майже для всіх регіонів України, що розкриває неефективність законодавства. У роботі зазначено, що чинники соціального характеру впливають на рівень розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону не менше, ніж політичні та

економічні. Проведені додаткові розрахунки лінійної кореляції чинників дали змогу зробити такі висновки: висока щільність зв'язку (0,81-0,98) спостерігається між усіма попарними чинниками формування господарського потенціалу Карпатського регіону.

У третьому розділі роботи *«Оцінка господарського потенціалу Карпатського регіону»* проаналізований господарський потенціал за його компонентною, територіальною та управлінською структурами.

Встановлено, що у наш час головною умовою розвитку регіону є не створення чи збільшення господарського потенціалу загалом, а використання наявного потенціалу, його збільшення в тих напрямках, які можуть забезпечити соціально-економічну віддачу. Для оцінки структури господарського потенціалу Карпатського регіону виділено такі компоненти: виробничий, інвестиційно-інноваційний, трудовий, фінансовий потенціали. Виробничий потенціал Карпатського регіону характеризується значною диференціацією за показниками: індекси промислової продукції, валовий регіональний продукт, валовий регіональний продукт на одну особу (за період 2000-2016 рр.).

На жаль, у даний час переважає екстенсивний розвиток промисловості Карпатського регіону, який суттєво обмежений неконкурентоспроможністю значної частини виробництва за споживчими характеристиками їхньої продукції, надмірною витратністю ресурсів, підвищеною матеріало- та енергомісткістю технологічних процесів, фізичним зношенням обладнання, погіршенням умов праці.

Оцінка інвестиційно-інноваційного потенціалу Карпатського регіону показала, що найбільше інвестицій вкладено у Івано-Франківську та Закарпатську області (7947,6 млн. грн. та 4663 млн. грн. відповідно). Крім цього, впродовж 2000-2016 рр. в Карпатському регіоні спостерігається приріст прямих іноземних інвестицій на 2056,2 млн. грн. за рахунок їх збільшення у Львівській (на 943,2 млн. дол. США) Закарпатській (на 243,9 млн. дол. США), та у Чернівецькій (на 50,9 млн. дол. США) областях.

Трудовий потенціал регіону знаходить своє вираження в трудових ресурсах; чим вища забезпеченість трудовими ресурсами, тим сприятливіші умови для розміщення нових виробництв, особливо трудомістких. Результати оцінки показали, що економічно активне населення Карпатського регіону у віці 15-70 років скоротилось на 107,5 тис. осіб за 2000-2016 роки, в першу чергу за рахунок зменшення кількості економічно активного населення Львівської та Івано-Франківської областей, що можна пояснити негативною динамікою скорочення чисельності населення. Негативна динаміка зменшення кількості зайнятого населення на 479,8 тис. осіб відбулась у Карпатському регіоні за 2000-2016 роки. При чому кількість зареєстрованих безробітних протягом даного періоду скоротилася у всіх областях Карпатського регіону. Так, у Закарпатській області даний показник зменшився на 10 тис. осіб, Львівській області – на 78,9 тис. осіб, Івано-Франківській області – на 15,1 тис. осіб та у Чернівецькій області – на 24,7 тис. осіб. Найвищий показник безробіття станом на 2016 р. припадав на Львівську область (87,9 тис. осіб), а найменший – на Чернівецьку область (35,7 тис. осіб).

Оцінювання фінансового потенціалу Карпатського регіону показало, що впродовж аналізованого періоду відбувається зростання показників фінансового резуль-

тату від звичайної діяльності до оподаткування, доходів населення, доходів на одну особу, що відбувається внаслідок інфляційних та девальваційних процесів.

Оцінка освітнього потенціалу Карпатського регіону (кількості закладів освіти) визначила зростання дошкільних навчальних закладів на 661 одиниць та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації на 3 одиниці протягом 2000-2016 рр. Найбільше їх зростання спостерігалось у Львівській області. Протилежна тенденція була притаманна динаміці кількості загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, які зменшилися на 250 одиниць та на 42 одиниць відповідно. Найбільше їх зменшення спостерігалось також у Львівській області.

Медична компонента як вагома складова господарського потенціалу Карпатського регіону оцінена на основі кількості лікарняних закладів, лікарняних ліжок та кількості середнього медичного персоналу. Отримані результати засвідчують, що скорочення показників медичного потенціалу властиве всім областям Карпатського регіону, окрім показника кількості лікарів усіх спеціальностей.

Результати оцінки культурного потенціалу Карпатського регіону засвідчили про скорочення театрів, кількості газет та зростання кількості музеїв. Аналіз транспортного інфраструктурного потенціалу Карпатського регіону показав, що негативною є динаміка таких показників як перевезення вантажів залізничним транспортом (зменшилось на 2870,1 тис. т). В свою чергу, найбільше вантажів було перевезено у Чернівецькій області, а найменше – у Закарпатській області. Перевезення пасажирів залізничним та автомобільним транспортом – скоротилось на 6923,4 тис. пасажирів та 360,1 тис. пасажирів відповідно. Зросла кількість дорожньо-транспортних пригод на 16603 одиниць, що може бути спричинено поганою якістю доріг та неякісними ремонтними роботами. Найбільша кількість ДТП припадає на Львівську область.

Оцінювання рекреаційного потенціалу Карпатського регіону показало позитивну динаміку зростання санаторіїв та пансіонатів з лікуванням насамперед за рахунок їх зростання у Закарпатській області. Найбільше санаторіїв та пансіонатів знаходиться у Львівській області (33 од.). Усе це впливає на стан охорони здоров'я та життя населення. Кількість баз та інших закладів відпочинку Карпатського регіону зросла за рахунок їх збільшення у Івано-Франківській області на 3 одиниці. Найбільша їх кількість припадає на Закарпатську область. Крім цього, зросла також і кількість дитячих оздоровчих таборів на 602 одиниці, а найбільше їх зафіксовано у Івано-Франківській області.

Щодо оцінки екологічного потенціалу Карпатського регіону, то загальний об'єм викидів забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря у Карпатському регіоні становив у 2016 р. 111 тис. т, що на 258,2 тис. т менше, ніж у 2000 р. Найбільший об'єм викидів припадає на Львівську, а найменший – на Чернівецьку області. У роботі зроблено висновок, що територіальні відмінності господарського потенціалу областей регіону зумовлені значною мірою економіко-географічними та історичними чинниками.

Перспективи розвитку господарства Карпатського регіону пов'язані з рекреаційно-туристичною галуззю, основу якої становить місцевий рекреаційний потенціал. Це, зокрема, бальнеологічні ресурси (унікальні мінеральні і термальні води, лікуваль-

ні грязі, озокерит), екологічно чиста територія, мальовничі лісові, гірські та передгірські ландшафти, поєднані з водними потоками, фауністичні і флористичні ресурси.

Територіальну структуру господарського потенціалу автором пропонується розглядати як комплексну взаємодію складових: природно-ресурсного потенціалу, населення, виробничих та обслуговуючих структур, соціальної інфраструктури. Територіальна структура формується на основі територіального поділу та інтеграції праці, спеціалізації господарської діяльності. Вона характеризує поєднання різних форм зосередження виробництва і розселення населення у комплексі з соціальним розвитком території та екологічною ситуацією. За особливостями розвитку і розміщення складових господарського потенціалу автором виділено й охарактеризовано такі елементи: господарський потенціал області, господарський потенціал адміністративних районів, господарські вузли, господарські центри і господарські пункти. Окрім того, автором проаналізовані нові форми територіальної організації господарства: індустріальні й наукові парки, технопарки, галузеві та інноваційні, транскордонні кластери, підприємницькі мережі, віртуальні організації, агрохолдинги, туристичні агропарки, бізнес-інкубатори, що дало можливість розробити картосхему для застосування даних при актуалізації стратегічних документів регіону (рис. 3).

Зроблено висновки про можливість підвищення ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону на основі впровадження нових форм територіальної організації господарської діяльності.

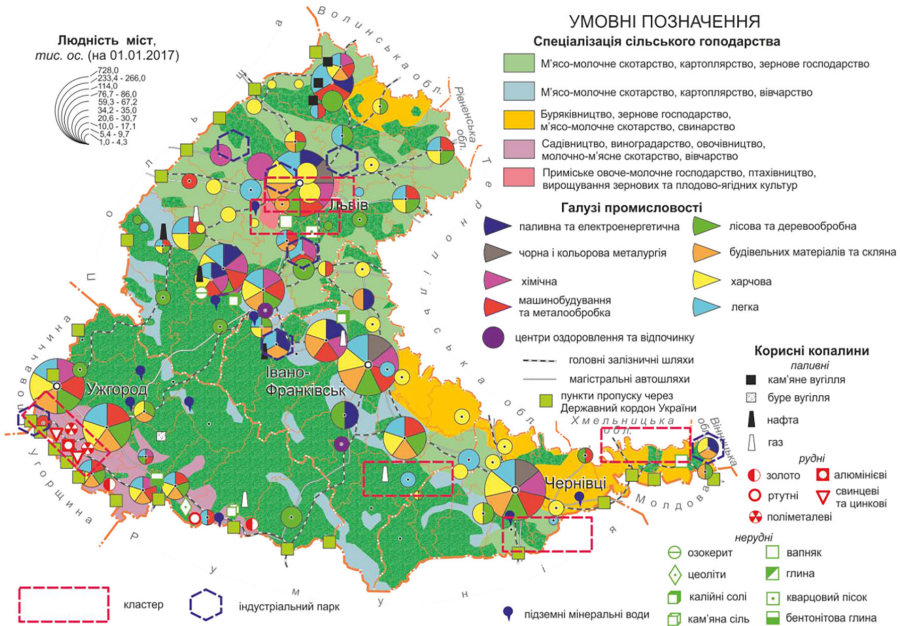


Рис. 3. Територіальна структура господарського потенціалу Карпатського регіону

У роботі доведено, що управлінська складова господарського потенціалу забезпечує ефективне використання інших компонент Карпатського регіону. На основі експертного дослідження оцінено ефективність управління виробничим потенціалом, інвестиційно-інноваційним потенціалом, розкрито напрями взаємозв'язків складових потенціалу (виробничого, людського) з управлінською складовою господарського потенціалу регіону. Так, на думку автора, ефективність управління господарським потенціалом Карпатського регіону, за результатами експертного опитування як високі та середні рівні (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка ефективності управління господарським потенціалом Карпатського регіону

Показник	Львівська область	Чернівецька область	Закарпатська область	Івано-Франківська область
Створення оптимальних умов, що забезпечують захист прав на об'єкти інтелектуальної власності	***	***	**	***
Залучення фінансових ресурсів на розвиток НДДКР	**	**	**	**
Формування умов, що підтримують співпрацю науково-дослідних центрів	**	**	**	**
Створення оптимальних податкових умов для підприємств і організацій	***	***	***	***
Підтримка розвитку наукових досліджень на базі вищих навчальних закладів	***	***	**	**
Соціальна політика	***	**	***	***
Сімейна політика	***	***	**	**
Демографічна політика	**	**	***	***
Державна і регіональна політика в галузі охорони здоров'я	***	***	**	***
Політика в сфері освіти	**	***	***	**

Примітки: *** - високий рівень ефективності управління; ** - середній рівень ефективності управління; * - низький рівень ефективності управління.

Доведено, що управлінська складова являє собою відносно нове явище, нарощення даного потенціалу, що включає в себе елементи інших компонентів і взаємодіє з ними на макро-, мезо- і мікрорівнях в особі держави, регіональних, місцевих органів влади та підприємств, представляє складне, але пріоритетне завдання для багатьох регіонів, рішення якого забезпечить їм в майбутньому ефективний соціально-економічний розвиток.

Четвертий розділ роботи «*Концептуальні основи ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону*» присвячено обґрунтуванню та розробці стратегії підвищення ефективного використання господарського потенціалу

на основі впровадження положень «зеленої» економіки, трансформації компонентної структури господарського потенціалу та розробці напрямів його ефективного використання, ресурсозбереження та інноваційного розвитку. Здійснено прогнозування ефективного використання господарського потенціалу на довгострокову перспективу.

У процесі стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону необхідно:

1. Забезпечення ефективності взаємодії суб'єктів – генеральною метою якої буде підготовка проектно-концептуальних основ взаємодії всіх учасників розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону за рахунок розробки програм заходів, проектів, цільових заходів, дорожніх карт, стратегічних карт тощо.

2. Моніторинг системи управління. Дана група повинна виявляти дисбаланси і дефіцити при реалізації виробничих, розподільчо-збутових, переробних та допоміжно-обслуговуючих бізнес-процесів у регіоні, а також ідентифікацією повторюваних бізнес-процесів, реалізація яких може бути виведена в сферу аутсорсингу, з метою поглиблення поділу праці та підвищення його продуктивності.

3. Група розвитку третинного сектора економіки. Розвиток підгалузей економіки регіону і їх технічна модернізація призводить до витіснення персоналу з виробничого сектора в сферу послуг. Дані процеси відбуваються, як правило, стихійно і не управляються владними інститутами. У цьому контексті генератор розвитку підприємств може грати ключову роль у вивільненні і перерозподілі ресурсів між виробничим сектором і сферою надання послуг.

4. Група інфраструктурного розвитку. Інфраструктура є системоформуючим елементом будь-якої соціально-економічної системи, забезпечуючи взаємодію всіх сфер діяльності і галузей економіки.

5. Група забезпечення збалансованого розвитку територій. Наявність дисбалансів в економіці, як правило, оцінюється негативно.

6. Підвищення рівня і якості життя населення є найважливішим завданням владних структур. В кінцевому підсумку всі інституційні перетворення, так чи інакше, повинні бути орієнтовані на підвищення рівня і якості життя населення.

При розробці політики стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону доцільно дотримуватися певних умов: науково-технічний рівень і ступінь удосконалення технологій виробництва; використання новітніх винаходів та відкриттів; впровадження сучасних засобів автоматизації виробництва; конкурентоспроможні товари, які характеризуються нормативними, технічними, економічними параметрами; економічна ефективність використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових); фінансова стійкість підприємств, що визначається системою показників та коефіцієнтами активності підприємств, поточної ліквідності, автономії та ін. Заходи підвищення стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону можуть включати: 1) орієнтовані на розвиток системоутворюючих суб'єктів, поліпшення якості взаємодії підприємств регіону та влади; 2) орієнтовані на розвиток інфраструктурно-інституційної сфери села, управління персоналом, управління іміджем, постачальницько-збутове управління та управління маркетингом, управління виробництвом, інноваційне управління.

Формування особливостей стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону дозволяє виділити наявність специфічних технічних, економічних та організаційних особливостей для забезпечення конкурентних переваг, до яких можна віднести: залежність від невизначеності кліматичних умов, що впливає на забезпеченість підприємств регіону; стан державного регулювання цін на продукцію; особливості конкуренції на ринках тощо.

У роботі доведено, що механізм стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону являє собою систему організаційних, економічних та правових методів та прийомів, які в сукупності забезпечують високий рівень ефективності діяльності всіх галузей господарства регіону. Система забезпечення механізму стратегічного управління господарським потенціалом Карпатського регіону складається з підсистем правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного, інформаційного забезпечення управління підприємствами. Стратегічною метою розвитку туризму в Карпатському регіоні, на думку автора, є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, розширення внутрішнього та збільшення обсягів в'їзного туризму, забезпечення на цій основі комплексного розвитку курортних територій і туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів населення, збереження та відновлення природних територій та історико-культурної спадщини.

Автором розроблено модель впливу туризму на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону, яка формується на основі таких елементів, як збільшення туристичних потоків, збільшення доходів готельно-ресторанних та туристичних підприємств, зростання доходів населення, зниження рівня бідності та покращення соціальних умов життя, зростання потреби у робочій силі та зменшення безробіття, що у свою чергу призведе до збільшення податкових надходжень, підвищення інвестиційної привабливості області, покращення транспортної інфраструктури та зростання ВРП. Головним напрямом розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону визначена його соціальна спрямованість одночасно з дотриманням екологічної рівноваги навколишнього середовища. Такими можливостями, на думку автора, володіє сільський «зелений» туризм, який покликаний розвивати населені пункти, у яких звичай недостатньо розвинуто виробництво і немає інших джерел наповнення бюджету та покращення соціального становища населення. При ефективній державній політиці щодо «зеленого туризму» українське село зможе функціонувати і розвиватися, що і є основним пріоритетом соціально-економічного розвитку.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що туристично-господарський потенціал Карпатського регіону є домінуючою складовою його ефективного використання. Це зумовлено природним багатством Карпатського регіону, особливостями його розташування і значним людським потенціалом. Саме туристично-господарську складову необхідно розвивати в стратегічній перспективі, оскільки вона може стати основою активізації господарського потенціалу Карпатського регіону.

У роботі обґрунтовано, що актуальним для Карпатського регіону є формування й використання господарського потенціалу з позицій сталого розвитку. Сталі розвиток господарського потенціалу Карпатського регіону можна визначати як зба-

лансований стан ресурсів, який забезпечує позитивний вплив на фінансово-економічну, екологічну та соціальну складові розвитку як регіону, так і зовнішнього середовища.

Моніторинг сталого розвитку – комплекс заходів щодо спостереження та аналізу складових сталого розвитку, зокрема, впливу антропогенної діяльності на навколишнє природне середовище, природні ресурси та соціальну сферу з метою встановлення ступеня їх небезпеки для життєвого середовища та прийняття управлінських рішень. Механізм забезпечення сталого розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону, до якого входить як науково-методичне забезпечення вирішення проблем регіону, так і моніторинг сталого розвитку наведено на рис. 4.

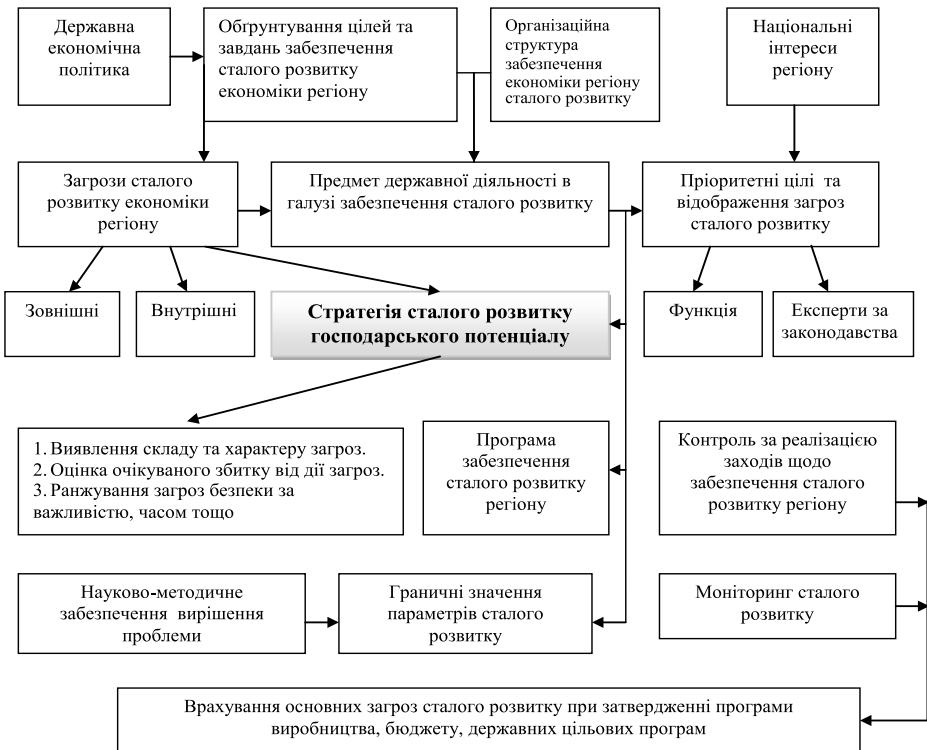


Рис. 4. Механізм забезпечення сталого розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону

Автором стверджується, що механізмом реалізації стратегії сталого розвитку є впровадження положення «зеленої» економіки, яку можна визначити як таку, що прибільшує достаток людей і створює умови для соціальної справедливості. Варто зауважити, що при цьому суттєво зменшуються ризики для навколишнього середовища

та зниження бідності населення. Державні і приватні інвестиції, які знижують рівень викидів вуглецю та забруднення середовища, а також стимулюють до ефективного використання енергії та ресурсів, варто здійснювати за підтримкою цільових державних витрат, реформ у сфері політики і зміни системи регулювання. Для досягнення базових умов впровадження Концепції «зеленої економіки» необхідно зробити наступні кроки: розробити та впровадити «Програму структурної трансформації економіки України до 2030 року», яка б передбачала скорочення сировинних та енергоємних галузей в промисловій економіці України, поетапне зменшення експорту продукції видобувних та енергоємних галузей виробництва, впровадження ресурсоощадних та безвідходних технологій в промисловості, транспорті, сільському господарстві та комунальній сфері. Слід також провести експертизу чинного законодавства щодо його відповідності принципам збалансованого розвитку з метою створення необхідного правового поля і стимулюючих фінансово-економічних механізмів; створити національну інфраструктуру екологічного аудиту та сертифікації чистого виробництва; розробити сучасну нормативно-правову базу для реалізації інноваційної еколого-економічної політики; удосконалити матеріально-структурну базу агропромислового комплексу з урахуванням екологічних чинників, міжнародних вимог і стандартів, створити державний фонд підтримки екологічно орієнтованого сільського господарства; встановити ефективний екологічний контроль за техногенним навантаженням та раціональним використанням природних ресурсів, забезпечити законодавче підґрунтя щодо переходу до інтегрованої видачі дозволів про недопущення забруднення відповідно до законодавства Європейського союзу; створити національну систему оцінки антропогенних викидів і абсорбції парникових газів землями сільськогосподарського призначення тощо.

Досягнення зазначеної мети дасть можливість регіонам до 2020 року стати економічно сильнішими, взаємно інтегрованими, а також більш самостійними у результаті запровадження ефективної моделі управління на основі децентралізації, деконцентрації та субсидіарності.

Для стратегічного управління розвитком господарського потенціалу регіону необхідно провести оцінку потенціалу, що включає стан і розвиток; ефективність використання і формування, які базуються на застосуванні SWOT-аналізу, що включає в себе аналіз сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз.

Визначення можливостей вдосконалення потенціалу, формування оптимальної структури потенціалу здійснюється на базі синергетичної взаємодії його структурних складових відповідно до стратегічних цілей, формування стратегії розвитку потенціалу на базі обраної альтернативи розвитку регіону, реалізації стратегії розвитку господарського потенціалу, контролю і оцінки результатів реалізації стратегії розвитку потенціалу та досягнення цілей.

Ключовими принципами розвитку «зеленої» економіки у Карпатському регіоні, на думку автора є: гармонізація відносин у системі «природа – людина – виробництво», належна узгодженість економічних, соціальних та екологічних пріоритетів; захист як людини, так і природи від руйнівного впливу виробничої діяльності суспільства; забезпечення сприятливих умов життєдіяльності у поточному й майбутньому періодах; гарантування зростання економічного потенціалу суспільства та

його соціально-культурного розвитку в умовах екологічної безпеки. Окрім того, для Карпатського регіону «зелена» економіка» повинна здійснюватися в напрямі продуманого, диференційованого і поетапного підходу до виробничої, технологічної, соціально-економічної, природно-географічної специфіки регіонів, успішна ж реалізація «зеленого» курсу буде відбуватися шляхом перебудови зовнішньоторговельної політики та сталого розвитку економіки і утримання конкурентних позицій на світових ринках. Автором обґрунтовано впровадження «трикутника ресурсоощадності» господарського потенціалу Карпатського регіону, який повинен формуватись на основі природоємності, екологізації ВВП та виробництва енергоресурсів.

Посилення екологізації та ресурсоощадності використання господарського потенціалу Карпатського регіону має відбуватися шляхом зміни існуючої інституційної структури, а також розвитку соціальної та екологічної відповідальності бізнесу, влади і людини. Відповідно, екологізація економіки може відбуватись згідно запропонованої моделі екологізації, що складається із заходів екологізації на рівні державного регулювання та на мікрорівні (рис. 5).

Визначаючи цілі ресурсоощадності господарської діяльності Карпатського регіону, автором зазначено, що впровадження необхідних економічних заходів на макро- та мезорівні, повинно базуватися на основних напрямках раціонального енерго-, ресурсо- та природокористування Карпатського регіону: зниження ресурсоємності виробництва; скорочення витрат ресурсів та матеріалів; зменшення утворення відходів виробництва; вторинне використання відходів; заміна штучними матеріалами натуральних.

Для аналізу та прогнозування тенденцій ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону здійснено авторські проєкції-прогнози ключових чинників його розвитку.

З метою підвищення ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону автором пропонується впровадження заходів: створення та підтримання у довгостроковій перспективі стабільного макроекономічного середовища; усунення перешкод та спрощення регуляторно-правового поля для діяльності приватного сектору; усунення перешкод щодо свободи торгівлі та руху капіталів; створення фіскальних та економічних стимулів щодо спрямування інвестицій приватного сектору у головні структурні та інфраструктурні напрями, що посилюють «природні» конкурентні переваги підприємств та галузей економіки.

Рекомендації регіональним органам влади та органам місцевого самоврядування Карпатського регіону щодо підвищення ефективності використання господарського потенціалу стосуються заходів щодо: 1. Розширення внутрішніх ринків. 2. Захисту вітчизняного виробника. 3. Удосконалення фінансової політики. Отже, лише при комплексній реалізації зазначених заходів можливе досягнення прогнозованих результатів підвищення ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону.

У роботі доведено, що ефективність використання господарського потенціалу Карпатського регіону зумовлена економічними, інноваційно-технологічними, суспільно-політичними, соціальними та енерго-екологічними чинниками, що здійсню-

ють суттєвий вплив на становище регіону, здатність до збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку, що визначається базовими принципами, домінантами та імперативами, здатністю підтримувати динаміку такого розвитку у коротко- та довгостроковій перспективі.

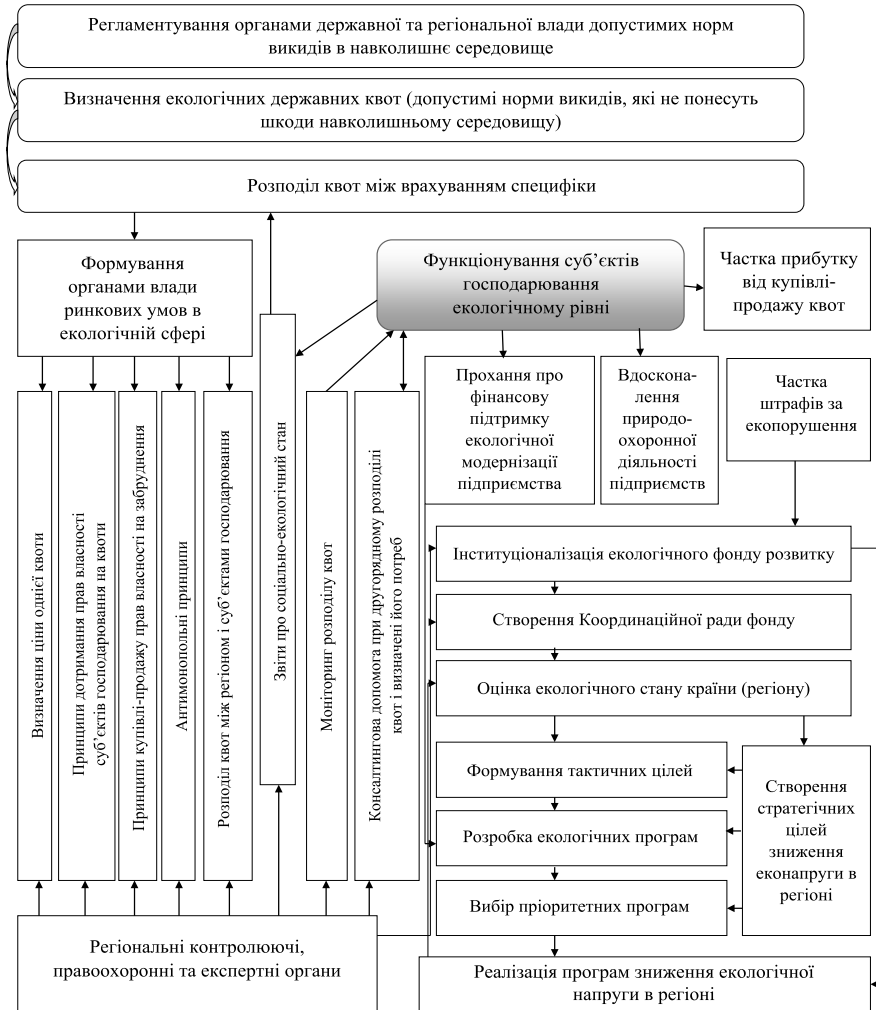


Рис. 5. Інституційна модель екологізації та ресурсоощадності господарського потенціалу Карпатського регіону

Структуризація чинників ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону зображена на рис. 6.

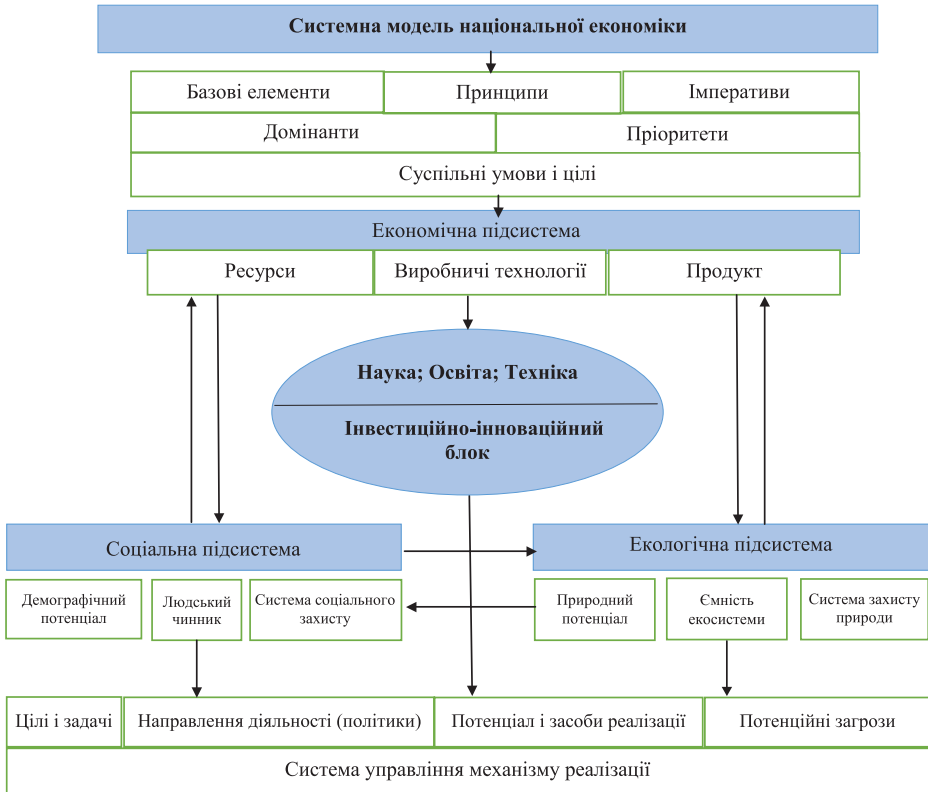


Рис. 6. Структуризація чинників ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне та практичне обґрунтування господарського потенціалу Карпатського регіону. Результати проведеного дослідження характеризуються науковою новизною, мають теоретико-методологічне й науково-практичне значення. На підставі отриманих результатів можна сформулювати наступні висновки, пропозиції і рекомендації, які забезпечують вирішення поставлених завдань відповідно до мети роботи.

1. Розкрито суспільно-географічну сутність господарського потенціалу регіону. Під господарським потенціалом регіону слід розуміти комплексне поняття, що включає сукупність засобів та ресурсів, залежно від особливостей розвитку території регіону, а також відповідних механізмів і часу їх залучення в господарський оборот з метою підвищення рівня конкурентоспроможності й господарського розвитку регіону. Господарський потенціал регіону за рівнем абстрагування є соціокультурним, економічним, природним та людським, залежно від рівня агрегованості оцінки – регіональний та територіальний,

за галузевою приналежністю включає всі вище перелічені елементи, за мірою реалізації – фактичний (реалізований) та перспективний, за видом середовища – внутрішній та зовнішній, а за функціональною сферою виникнення – інфраструктурний.

2. З'ясовано структуру господарського потенціалу регіону, що включає: природно-ресурсну (надає можливість території забезпечувати суспільні потреби за рахунок ефективного використання наявної ресурсної бази, людського капіталу, продуктивності природних ресурсів, засобів виробництва, а також її розташування відносно політично-економічних центрів впливу та перспективи ринків збуту товарів і послуг), трудову (це наявні та перспективні можливості трудових ресурсів кількісно й якісно задовольняти потреби регіону та реалізовувати його цілі найефективнішим чином за наявності відповідного ресурсного забезпечення), фінансову (відображає характерний стан фінансової системи регіону, що враховує всі гіпотетичні можливості території залучати, створювати та використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення її ефективного функціонування та подальшого розвитку), інвестиційну (система правових, економічних і соціальних умов інвестиційної діяльності, сформованої дією широкого кола взаємопов'язаних процесів, що відображають як об'єктивні можливості регіону щодо розвитку і розширення інвестиційної діяльності, так і умови діяльності інвесторів), інноваційну (характеризує здатність продукування нововведень власними силами або придбання їх зі сторони, а також ефективного впровадження інновацій в різні галузі промисловості регіону), інформаційну (відображає єдність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку й прийняття управлінських рішень через збирання, зберігання (нагромадження), обробку та поширення інформаційних ресурсів), інтелектуальну (характеризує сукупність інтелектуальних здібностей населення регіону, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційно-економічних ресурсів та комплексу чинників, які дозволяють вирішити в теперішній час і в майбутньому проблеми інноваційного розвитку як в інтересах регіону, так і всієї країни), потенціал соціального розвитку (відображає сукупність галузей, підприємств, установ, що відносяться до невиробничої сфери, різні види суспільної діяльності, будівлі і споруди, що забезпечують життєдіяльність працівників і населення регіону) та екологічну (характеризує ступінь екологічної рівноваги в інтегрованій геосистемі «суспільство – природа» та її здатність виконувати антропоєкологічну й виробничу функції) складові.

3. Обґрунтована стратегія формування господарського потенціалу регіону. Стратегія розвитку регіону є засобом узгодження державних, територіальних і галузевих інтересів та планів. Алгоритм управління стратегічним розвитком господарського потенціалу регіону впливає з місії регіону, стратегічних цілей, що формують загальну стратегію розвитку регіону. Розвиток господарського потенціалу в Карпатському регіоні залежать від його соціально-економічного стану. Усвідомлення значущості розвитку господарського потенціалу на сучасному етапі соціально-економічної трансформації господарського механізму, яка відбувається в нашій країні, є оптимальним шляхом, який поліпшує рівень життя населення. Акцентуючи увагу на певній значущості господарського потенціалу, слід зазначити, що в ньому, як, мабуть, ні в одному соціально-економічному явищі, сфокусувалися різноманітні напрями розвитку ринкових відносин

у нашій державі, дослідження і впровадження яких охоплює найширший спектр проблем, розв'язання яких є першочерговим завданням на шляху перебудови соціально-економічного механізму функціонування економіки України. Проте, ефективне функціонування господарського комплексу регіону повинне базуватися на основі конкретних принципів: конституційність, законність, співробітництво, паритетність, відкритість, субсидіарність, координація, єдність, історична спадкоємність, сталий розвиток.

4. Розроблено методичні основи дослідження господарського потенціалу регіону. Методика оцінки господарського потенціалу регіону полягає у послідовному оцінюванні показників господарського потенціалу регіону з врахуванням їх вагових коефіцієнтів. Основними етапами оцінки інтегрального показника господарського потенціалу регіону є формування матриці вхідних даних, стандартизація значень матриці вхідних даних, визначення «еталонних» значень показників, формування матриці вихідних даних, визначення вагових коефіцієнтів показників III рівня, обчислення інтегральних показників II рівня ієрархічної структури, визначення вагових коефіцієнтів показників I рівня, обчислення інтегрального показника господарського потенціалу регіону.

Дано оцінку та проаналізовано господарський потенціал галузі на регіональному рівні за алгоритмом: визначення системи показників, які характеризують потенціал в цілому і за окремими елементами, методів їх оцінки; оцінка структурних змін господарського потенціалу та відповідних його елементів; аналіз чинників динаміки господарського потенціалу; аналіз ефективності використання господарського потенціалу.

5. Виявлено чинники формування господарського потенціалу Карпатського регіону. Основними зовнішніми чинниками впливу на господарський потенціал є: політичні (рівень політичної стабільності в суспільстві; наявність лобістських груп у законодавчих органах, корупція; напрямки розвитку політичної системи; вектор міжнародної політики держави; характер політичної боротьби; рівень громадської підтримки програми розвитку держави; міжнародні угоди і зобов'язання, що стосуються бізнесу і виробництва; наявність протекціонізму вітчизняному виробникові у рішеннях ВР і Уряду); економічні (рівень економічного розвитку держави (ВВП на душу населення); ступінь розвитку виробництва товарів заданої номенклатури; стан виконання державного (обласного, міського) бюджету; темп інфляції; рівень безробіття; рівень оподаткування; рівень доходів населення (середня зарплата); борги по заробітній платі); правові; екологічні (стан природних ресурсів країни; величина витрат на підтримку екологічної безпеки діяльності підприємства; толерантність суспільства до впливу підприємства на екологію регіону; рівень забруднення навколишнього середовища), науково-технічні (інновації в галузі створення товарів; інновації в технології; інновації в менеджменті; інновації в маркетингу); демографічні (чисельність населення держави (регіону); вікова структура населення; рівень народжуваності; рівень смертності; чисельність працездатного населення країни (регіону)); соціально-культурні (освітній рівень; соціальна забезпеченість (співвідношення середня пенсія/прожитковий мінімум); криміналізація суспільства). Основними внутрішніми чинниками впливу на господарський потенціал є: ступінь морального і фізичного зносу об'єктів нерухомості регіону; стан матеріально-технічної бази і сту-

піль морального і фізичного зносу наявних в регіоні засобів; стратегія регіону; рівень фінансового потенціалу регіону; рівень іміджу регіону й інтелектуальний потенціал; рівень трудових ресурсів; екологічний стан; розвиток інфраструктури; наявність інноваційних можливостей і потенціалу; стан розвитку освітньої мережі; забезпечення енергетичними ресурсами; відповідність регіональної стратегії цілям загальнодержавної; наявність передових технологій і сучасного устаткування; ефективність діяльності суб'єктів, що діють в межах регіону; ефективність публічного управління; конкурентоспроможність продукції регіону; стан дорожнього господарства.

6. Проведено комплексну оцінку господарського потенціалу Карпатського регіону. Господарський потенціал складається зі структурних компонент, кожен з компонент можна оцінити рядом показників. Кожен район Карпатського регіону має свої територіальні особливості. Зокрема, особливості Львівського господарського потенціалу полягають у сільськогосподарській спрямованості господарства, багатими водними ресурсами та лісовими масивами, що зумовлює спеціалізацію промисловості даної території. Крім того, м'який клімат та різноманітність джерел мінеральних вод у таких містах як Трускавець, Моршин та Немирів сприяють функціонуванню рекреаційних комплексів. Закарпатський обласний господарський потенціал формується багатими бальнеологічними ресурсами, а саме: мінеральними водами, лікувальними грязями та озокеритами, великою площею лісів та озер, що зумовлює розвиток туризму на даній території. Івано-Франківський господарський потенціал характеризується переважно індустріально-аграрним господарством, що є результатом наявності таких природно-сировинних ресурсів, як: природний газ, нафта, конденсат та торф, що зумовлює розвиток добувної та гірничої промисловості. З іншого боку природні заповідники, національні природні парки, мережа регіональних ландшафтних парків, заказники, дендрологічні парки та заповідні урочища, зумовлюють використання потенціалу території у напрямі розвитку рекреаційної галузі. Чернівецький обласний господарський потенціал характеризується тим, що найбільш пріоритетною галуззю є туристична, оскільки район характеризується сприятливим географічним положенням, різноманітними рекреаційними ресурсами у сфері гірського туризму та бальнеологічного оздоровлення. Структура господарства є також індустріально-аграрною, оскільки рівень урбанізації є достатньо низьким.

Карпатський регіон займає досить вигідне географічне положення в Україні та Європі, а також характеризується значним різноманіттям та диференціацією природних умов і ресурсів. Це сприяло формуванню багатогалузевої структури господарства регіону.

Проведений аналіз соціально-економічних ресурсів Карпатського регіону дає змогу зробити певні висновки. До негативних змін, що відбулися у господарсько-економічній системі слід віднести: скорочення економічно активного населення, скорочення навчальних закладів, скорочення чисельності учнів у всіх інших навчальних закладах, зменшення чисельності закладів охорони здоров'я, скорочення лікарняних закладів та лікарняних ліжок у них, зменшення середнього медичного персоналу та зростання зареєстрованих захворювань, скорочення кількості театрів та концертних організацій. Відбувається поступове скорочення чисельності пенсіонерів через скорочення тривалості життя та зростання пенсійного віку та зростання кількості дітей-сиріт та дітей, позбав-

лених батьківського піклування. Відбулось скорочення у всіх областях кількості санаторіїв-профілакторіїв, будинків і пансіонатів відпочинку, дитячих оздоровчих таборів.

До позитивних змін у розвитку Карпатського регіону слід віднести зростання кількості лікарів усіх спеціальностей, збільшення середньодобового обсягу місцевого телемовлення та радіомовлення, зростання валового регіонального продукту, постійне зростання обсягу капітальних інвестицій, що призвело до збільшення обсягу реалізованої промислової продукції Карпатського регіону. Позитивною є динаміка зростання санаторіїв та пансіонатів з лікуванням спостерігається у Карпатському регіоні за рахунок їх зростання у Чернівецькій та Івано-Франківській області.

7. Для підвищення ефективного використання господарського потенціалу надано пропозиції щодо розвитку господарського потенціалу з позицій сталого розвитку. Обґрунтовано ефективне використання господарського потенціалу Карпатського регіону на засадах «зеленої» економіки, ресурсозбереження та інноваційного розвитку. Ресурсоощадна природа сучасних чинників використання господарського потенціалу Карпатського регіону повинна базуватись на збереженні й відновленні майбутнього потенціалу навколишнього середовища, збереженні та відтворенні суспільного розвитку та збереженні, нарощенні темпів зростання економіки та внутрішнього виробництва. Головна мета ресурсоощадності економіки для підвищення використання господарського потенціалу Карпатського регіону є зменшення природоємності усього господарства, економіки, техносфери. Трикутник ресурсоощадності економіки України може формуватись на основі природоємності, екологізації ВВП та виробництва енергоресурсів.

8. На сьогоднішній день Карпатський регіон має недостатню інституційну базу для того щоб планувати політику сталого розвитку. Для Карпатського регіону важливо не припускати помилок, бо легше віддати перевагу економічному розвитку без урахування в цілісній моделі екологічної і соціальної сфер, ніж сповідувати цю тріаду. Тим паче, що реалізація концепції сталого розвитку не гарантує швидкого зростання добробуту, а потребує напруженої, копіткої роботи, консолідації зусиль політиків, юристів, управлінців, науковців, всієї української громади.

Виявлено, що на формування та використання господарського потенціалу регіону впливають загальні економічні закони сталого розвитку продуктивних сил, територіального поділу праці, погодження інтересів, наукової організації управління, регіоналізації та глобалізації. Найбільшу роль відіграє закон сталого розвитку продуктивних сил, оскільки він визначає стратегічний напрям досягнення господарського розвитку регіону на основі існуючого економічного потенціалу. Основним положенням сталого розвитку є посилення соціальної складової, забезпеченні раціонального природокористування, відтворенні ресурсної бази виробництва, реструктуризації господарського комплексу регіону у зв'язку з новими економічними і соціальними умовами.

9. Процес європейської інтеграції вимагає дотримання екологічних стандартів та «зеленої» модернізації економіки та господарського потенціалу. Максимальними перешкодами для створення умов відтворення «зеленої економіки» є великий рівень корупції державних органів, а також невисока обізнаність щодо необхідності,

превага та потенціалу введення проєктів енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії. Для того, щоб забезпечити широке впровадження зеленої економіки потрібно розробити правильну концепцію, яка повинна більш конкретно сформулювати повноваження та відповідальність суб'єктів господарювання. Політику сталого розвитку в процесі створення «зеленої економіки» варто розробляти поступово, при цьому потрібно: розрахувати потрібні ресурси і допустимі витрати; підготувати науково-обґрунтовані заходи, що допомогли б у визначенні перспектив змін у конкретних межах сьогоденної екстенсивної парадигми економіки без істотних втрат для країн, які знаходяться на етапі розвитку; проаналізувати ефективність експортно-зорієнтованої економіки; визначити перспективності заміни природних процесів новітніми технологіями там, де це відбувається, та універсальності принципу приватизації; перегляд ефективності застосування ВРП як мірила рівня розвиненості господарського потенціалу Карпатського регіону.

10. Здійснено прогнозування ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону. Аналізуючи результати прогнозування ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону, можемо спостерігати тенденцію до подальшого зростання ВРП, незначне зростання індексів промислового виробництва, погіршення демографічної ситуації та відповідно зменшення кількості економічно-активного населення, зростання доходів громадян. У сфері екології відбуватиметься стабілізація накопичення відходів, що можна вирішити лише завдяки активізації процесів впровадження інноваційних рішень у сфері екологічної безпеки, що включають використання маловідходних технологій та технологій безвідходного виробництва, встановлення очисних установок, створення переробних та утилізаційних підприємств, а також фундаментальна реконструкція виробництв у відповідності зі світовими науково-технічними досягненнями.

Пріоритетними напрямками роботи можна визначити наступні: розширення внутрішніх ринків, що включає ініціювання великих інфраструктурних проєктів та упорядкування сфери державних закупівель; захист вітчизняного виробника, що включає зважене зменшення частки імпорту на внутрішньому ринку, перегляд та оптимізацію системи пільг та стимулів для виробників, розширення програм державного страхування експортно-імпортних операцій; заходи фінансової політики, що включають активізацію кредитування виробників регіону державними та комерційними банками, підвищення ліквідності в банківській системі, легалізацію тіньового капіталу та заморожування цін та тарифів на послуги природних монополій, передусім тарифів на електричну та теплову енергію, залізничні перевезення та ін.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Машіка Г.В. Географія господарського потенціалу Карпатського регіону: монографія / Г.В. Машіка. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – 324 с. (18,8 д.а.).

Статті, у виданнях, що входять до науково-метричних баз

2. Симочко Г.В. Напрями ефективного залучення фортифікаційних споруд Закарпатської області як туристичних об'єктів / Г.В. Симочко // Науковий вісник Чернівець-

кого університету: зб. наук. праць. 2013 – Географія – Випуск 655. – Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – С. 129-134. (0,4 д.а.).

3.Машіка Г.В. Вплив інституціональних чинників на розвиток і формування господарського потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Геологія, географія»: зб. наук. праць / гол. ред. Г.П. Євграшкіна. – Дніпропетровськ, 2016. – Том 24 (1), Випуск 18. – С.82-89. (0,4 д.а.).

4.Машіка Г.В. Механізм розробки критеріїв районування Карпатського регіону з врахуванням основних чинників формування господарського потенціалу / Г.В. Машіка // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: «Геологія, географія»: зб. наук. праць / гол.ред. Г.П. Євграшкіна. – Дніпро, 2017. – Випуск 20, Т. 25(1). – С. 41-53. (0,6 д.а.).

5.Машіка Г.В. Концептуальні основи прогнозування ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – Вип.20 (1). – С.54-58. (0,4 д.а.).

6.Машіка Г.В. Місце і роль соціально-економічних чинників у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Геологія. Географія. Екологія»: Зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – Вип. 44. – С. 113-121. (0,6 д.а.).

7.Машіка Г.В. Стратегія підвищення ефективності використання господарського потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: зб. наук. праць. Серія: «Геологія. Географія. Екологія». – Харків, 2016. – Випуск 45. – С. 123-128. (0,4 д.а.).

8.Машіка Г.В. Особливості дослідження теоретико-прикладного аспекту господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка// Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Випуск: «Географія». Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. – 2017. – №.785. – С. 77-85. (0,4 д.а.).

9.Машіка Г.В. Туристично-господарський потенціал Карпатського регіону як домінуюча складова його ефективного використання / Г.В. Машіка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: зб. наук. праць. Серія: «Геологія – Географія – Екологія». – Харків, 2017. – Вип. 46. – С. 113-121. (0,6 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України

10.Симочко Г.В. Пріоритетні напрями розвитку сільського зеленого туризму в Закарпатській області / Г.В. Симочко // Науковий вісник Східноєвропейського університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки». – 2013. – № 6(255). – С. 161-167. (0,5 д.а.).

11.Симочко Г.В. Методологічні основи формування господарського потенціалу регіону / Г.В. Симочко // Научный журнал. Геополитика и экогеодинамика регионов. Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского. – 2014. – Т. 10, вып. 2. – С. 233-238. (0,5 д.а.).

12.Машіка Г.В. Теоретико-прикладні аспекти структурних особливостей господарського потенціалу регіону / Г. В.Машіка // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – Львів, 2015. – Випуск 49. – С.178-189. (0,6 д.а.).

13.Машіка Г.В. Методологічні основи дослідження господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Географія» : збірник наукових праць – Тернопіль : СМП «Тайп», 2016. – №1 (Випуск 40). – С.20-30. (0,55 д.а.).

14.Машіка Г.В. Вплив географічного положення на оцінку територіальної структури господарського потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Наукові записки. Серія: «Географія» : збірник наукових праць. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2016. – Випуск 28. – №1-2. – С.187-200 (0,67 д.а.).

15.Машіка Г.В. Оцінка компонентної структури господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Географія», 2016. – Вип. 2(65) – С.29-33. (0,4 д.а.).

16.Машіка Г.В. Природно-екологічні чинники та їх роль у формуванні господарського потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Наукові записки. Серія: «Географія» : зб. наук. праць. – Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2016. – Випуск 28. №3-4. – С.146-156. (0,5 д.а.).

17.Машіка Г.В. Моніторингова оцінка господарського потенціалу Карпатського регіону з позицій сталого розвитку / Г. В. Машіка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Географія». – Вінниця, 2017. – Вип. 29, № 1-2. – С.148-156. (0,4 д.а.).

18.Машіка Г.В. Проблеми та перспективи комплексного розвитку господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Географія». зб. наук. праць. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2017.– Вип. 42, № 1. – С. 39-49. (0,5 д.а.).

19.Машіка Г.В. Шляхи модернізації господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Науковий вісник Східноєвропейського університету національного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. Луцьк, 2017 – №8 (357). – С.48-53. (0,4 д.а.).

20.Машіка Г.В. Практичні підходи до можливостей застосування господарського потенціалу Карпатського регіону. / Г.В. Машіка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2017. – Вип.29, №.3-4 – С.94-101. (0,5 д.а.)

21.Машіка Г.В. Інноваційні підходи до суспільно-географічного дослідження та ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : зб. наук. праць Серія: Геологія. Географія. Екологія». – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – Вип. 47 – С.122-133. (0,5 д.а.).

22.Машіка Г.В. Оцінка географічно-територіальної структури Карпатського регіону з позицій соціально-економічного розвитку та її вплив на формування господарського потенціалу / Г.В. Машіка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Географія». – Тернопіль, 2017. – Вип. 42, № 1. – С. 39-49. (0,5 д.а.).

ного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка : зб. наук. праць Серія: «Географія». – Тернопіль: СМП «Тайп», 2017. – Випуск 43, № 2. – С. 27-34. (0,4 д.а.).

23.Машіка Г.В. Суспільно-географічні підходи до визначення господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2018. – Вип.30. №.1-2 – С.116-122. (0,4 д.а.).

24.Симочко Г.В. Концептуальні аспекти еколого-економічного районування з позицій сталого розвитку туризму / Г.В. Симочко// Науковий вісник НЛТУ України : зб. науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2013. – Вип.23.13. – С.310-320. (0,5 д.а.).

25.Машіка Г.В. Природоохоронні території як головний елемент розвитку туристсько-рекреаційного використання / Г. В. Машіка, В. В. Лендел// Економіка та суспільство. – 2016. – №2. – С.452-458. (0,4 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а. – охарактеризовано значення природоохоронних територій як головного елементу розвитку туристсько-рекреаційного використання*).

26.Машіка Г.В. Теоретичні підходи до розвитку винного туризму Закарпатської області / Г. В. Машіка, Н. К. Якоб // Економіка та суспільство. – 2017. – №13. – С.878-882. (0,4 д.а., *особистий внесок автора 0,34 д.а. – здійснено суспільно-територіальний аналіз показників для ефективного розвитку винного туризму Закарпатської області*).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

27.Машика А.В. Общественно-географические исследования основных тенденций развития хозяйственного потенциала Карпатского региона / А.В. Машика// МАГІЛЄЎСКІ МЕРЫДЫЯН. Навуковы часопіс, 2017 – Том 1, выпуск 1–2 (37–38) – с.60-64. (0,5 д.а.).

28.Машика А.В. Особенности направлений исследования социально-экономических аспектов хозяйственного потенциала Карпатского региона/ Я.Б. Олейник, А.В. Машика // МАГІЛЄЎСКІ МЕРЫДЫЯН. Навуковы часопіс – 2016, Том 16, Выпуск 3–4 (35–36) – С.30-33 (0, 4 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а. – охарактеризовані особливості напрямків дослідження соціально-економічних аспектів господарського потенціалу Карпатського регіону*).

29.Машіка Г.В. Дослідження управлінської структури та її на оцінку господарського потенціалу Карпатського регіону / Г.В. Машіка// Journal of Economic Geography, Issue 6 (2), (November), Volume 17. Oxford University Press, 2017. – P.1360-1368. (0,6 д.а.).

30.Машика А.В. Анализ влияния факторов на формирование хозяйственного потенциала Карпатского региона / А.В. Машика // МАГІЛЄЎСКІ МЕРЫДЫЯН Навуковы часопіс – 2017. – Том 17, выпуск 3–4 (39–40) – С.56-60. (0,4 д.а.).

31.Машика А.В. Теоретические аспекты исследования этимологической сущности хозяйственного потенциала региона / А.В. Машика // МАГІЛЄЎСКІ МЕРЫДЫЯН Навуковы часопіс – 2018. – Том 18, Выпуск 1-2(41-42) – С.40-44. (0,4 д.а.).

32.Symochko H. Constructive approaches to paid nature management development in tourism and recreational facilities / H. Symochko // International Journal of Economics & Society. – Memphis, USA, 2015. – Volume 1, Issue 1. – P.96-99. (0,4 д.а.).

Навчально-методичні посібники, програми

33. Просторова організація туристично-рекреаційної сфери регіону : навчально-методичний посібник / за заг. ред. д.е.н, проф. В.В. Папп – Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. – 268 с. (12,6 д.а., *особистий внесок автора 0,6 д.а.* – *підрозділ 1.2, С.39-50, обґрунтовано напрями вдосконалення туристично-рекреаційної діяльності на гірських територіях Карпат*).

34. Туризм. Бакалаврський курс : навчальний посібник / за заг. ред. В.В. Папп – Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2016. – 532 с. (30,4 д.а., *особистий внесок автора 4,0 д.а.* – *підрозділи 1.1, 2.1, 4.1, 4.2, досліджено теоретичні основи туризмознавства, сутність географії туризму, сформовано основи категоріально-апарату рекреології, рекреаційної географії та рекреаційних комплексів світу*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Матеріали та тези наукових доповідей

35. Машіка Г.В. Використання природоохоронних територій в туристсько-рекреаційній діяльності / Г. В. Машіка, В. В. Лендел // Перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів : збірник наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 травня 2016 року). – Одеса : ГО «Центр економічних досліджень та розвитку», 2016. – С.94-97. (0,4 д.а., *особистий внесок автора – 0,3 д.а.* – *визначено місце і роль природоохоронних територій в туристсько-рекреаційній діяльності*).

36. Симочко Г.В. Гірськолижні курорти як елемент туристичного комплексу України / Г.В. Симочко, П.В. Орос // Можливості та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 2014. – С.170-175. (0,4 д.а., *особистий внесок автора 0,3 д.а.* – *досліджено гірськолижні курорти України для розвитку сучасного туризму*).

37. Машіка Г.В. Карпатський регіон як осередок географічно-просторового розташування територіально-рекреаційних систем / Г. В. Машіка, М. Б. Перегинець // Весняні наукові читання : збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної конференції (28 квітня 2016 року). – Київ : Центр наукових публікацій «Велес», 2016. – С.107-111 (0,4 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а.* – *охарактеризовано географічно-просторове розташування територіально-рекреаційних систем*).

38. Машіка Г.В. Оцінка геосистем туристичних районів Закарпатської області / Г. В. Машіка, Н. В. Бурківська // Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2016. – С.340-342. (0,2 д.а., *особистий внесок автора 0,1 д.а.* – *охарактеризовано туристичні райони Закарпатської області з позицій геосистемності*).

39. Симочко Г.В. Підвищення кадрового потенціалу туристичного підприємства / Г.В. Симочко // Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Збірник тез доповідей. Том 1. – Мукачево – 2015 – С.62-65. (0,2 д.а.).

40. Машіка Г.В. Прогнозний підхід до розвитку рекреаційно-туристичної сфери Карпатського регіону / Г. В. Машіка, М. В. Бабіля // Сучасні тенденції розвитку

науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 травня 2017 року / гол. ред. Т.Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2017. – С.332-335. (0,3 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а. – сформовано алгоритм прогностного підходу до розвитку рекреаційно-туристичної сфери Карпатського регіону*).

41.Машіка Г.В. Рекреаційно-бальнеологічне використання мінеральних ресурсів Закарпатської області / Г. В. Машіка, М. Б. Перегинець // Ресурси природних вод Карпатського регіону. Проблеми охорони та раціонального використання : збірник наукових статей за матеріалами 15-ої Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 травня 2016 р.). – Львів, 2016. – С.175-179. (0,4 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а. – визначено місце і роль мінеральних ресурсів Закарпатської області для рекреаційно-бальнеологічного використання*).

42.Симочко Г.В. Соціально-економічні можливості забезпечення туристичної привабливості гірськолижних курортів Карпатського регіону /Г.В. Симочко, П.В. Орос // Туризм в умовах глобалізації: виклики часу : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Частина II «Трансформація сучасної системи міжнародних економічних відносин та їх вплив на розвиток туризму». – Київ. – 2015. – С.41-50 (0,5 д.а., *особистий внесок автора 0,3 д.а. – розкрито соціально-економічні можливості для розвитку гірськолижних курортів Карпатського регіону*).

43.Симочко Г.В. Соціально-економічні перспективи розвитку туристично-рекреаційного комплексу Закарпатської області / Г.В. Симочко // Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Ужгород-Мукачево, 2015. – С.378-380. (0,2 д.а.).

44.Машіка Г.В. Суспільно-географічні підходи до дослідження ресурсно-туристичного районування / Г. Машіка, М. Безрукий// Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: збірник наукових праць за матеріалами XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 квітня 2016) – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Випуск 22. – С.13-16. (0,2 д.а., *особистий внесок автора 0,1 д.а. – охарактеризовано особливості суспільно-географічних підходів до ресурсно-туристичного районування*).

45.Машіка Г.В. Теоретико-методологічні дослідження природоохоронних територій / Г. Машіка, В. Лендел // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 квітня 2016 року). – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Випуск 13. – С.17-20. (0,3 д.а., *особистий внесок автора 0,2 д.а. – охарактеризовано теоретико-методологічні аспекти туристично-рекреаційного комплексу Карпатського регіону*).

46.Машіка Г.В. Теоретичні аспекти вивчення територіально рекреаційних систем / Г. В. Машіка, М. Б. Перегинець // Географія та екологія: наука і освіта : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (14-15 квітня 2016 року). – Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. – С.112-117. (0,5 д.а., *особистий внесок автора 0,4 д.а. – досліджено теоретичні аспекти територіально-рекреаційних систем*).

47.Симочко Г.В. Теоретичні основи суспільно-географічного дослідження господарського потенціалу регіону / Г.В. Симочко // Географія, екологія, туризм: гео-

рія, методологія, практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, (м. Тернопіль, 21-23 травня 2015 року), Тернопіль: СМП «Тайп», 2015 – С.129-131. (0,2 д.а.).

48.Машіка Г.В. Застосування альтернативних видів опалення на підприємствах сфери гостинності / Г. В. Машіка, В. І. Кузьма, Ю.І. Чорій // Перспективи розвитку готельно-ресторанної індустрії України: теорія, практика, інновації розвитку: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 березня 2018 р.) – Мукачево, 2018. – С.102-104. (0,3 д.а., *особистий внесок автора 0,1 д.а. – досліджено сучасні альтернативні види опалення на підприємствах сфери гостинності*).

49.Машіка Г.В. Аналіз тенденцій розвитку трудового туристичного потенціалу Карпатського регіону / Г. В. Машіка // Туризм і рекреація: наука, освіта, практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2018 р.) – Мукачево, 2018. – С.165-168. (0, 3 д.а.).

50.Машіка Г.В. Господарський потенціал Карпатського регіону : сучасний стан та напрямки його трансформації / Г. В. Машіка // Географія в Київському національному університеті Тараса Шевченка: 85 років – досягнення та перспективи (GTSNU): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, 30-31 березня 2018 р.), КНУ імені Тараса Шевченка. – К.: Прінт-Сервіс, 2018. – С.109-111. (0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Машіка Г.В. Суспільно-географічне дослідження господарського потенціалу Карпатського регіону: теорія і практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2018.

У роботі здійснено теоретико-методологічні та методичні обґрунтування сутності господарського потенціалу регіону, його суспільно-географічної оцінки. Визначено основні чинники ефективності використання господарського потенціалу регіону: технологічний стан та виробнича діяльність, інвестиційно-інноваційна діяльність, охорона здоров'я, освіта і наука, а також природні та екологічні. Виявлено структуру господарського потенціалу регіону, яка складається з природно-ресурсної, трудової, фінансової, інвестиційної, інноваційної, інформаційної, інтелектуальної, соціального розвитку та екологічної складових. Доведено доцільність розрахунку інтегральної величини господарського потенціалу регіону за ієрархічної структурою, яка містить три рівні деталізації. Здійснено прогнозування ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону за низкою ключових індикаторів, ВРП, індекс промислового виробництва, доходи населення тощо.

Обґрунтовано перспективний розвиток та ефективне використання господарського потенціалу Карпатського регіону на засадах «зеленої» економіки, ресурсозбереження та інноваційного розвитку. Запропоновано механізм стратегічного

управління господарським потенціалом Карпатського регіону, який містить підсистеми правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного, інформаційного забезпечення. Визначено пріоритетне значення туристичної сфери для підвищення ефективності господарського потенціалу Карпатського регіону.

Ключові слова: господарський потенціал, структура господарського потенціалу, оцінка господарського потенціалу, соціально-економічний потенціал, туристсько-рекреаційний потенціал, стратегічне управління, Карпатський регіон.

АННОТАЦИЯ

Машика А.В. **Общественно-географическое исследование хозяйственного потенциала Карпатского региона: теория и практика.** – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2018.

В работе осуществлено теоретико-методологические и методические обоснования сущности хозяйственного потенциала региона, его общественно-географической оценки. Определены основные факторы эффективности использования хозяйственного потенциала региона: технологическое состояние и производственная деятельность, инвестиционно-инновационная деятельность, здравоохранение, образование и наука, а также природные и экологические. Выявлена структура хозяйственного потенциала региона, которая состоит из естественно-ресурсной, трудовой, финансовой, инвестиционной, инновационной, информационной, интеллектуальной, социального развития и экологической составляющих. Доказана целесообразность расчета интегральной величины хозяйственного потенциала региона по иерархической структуре, которая содержит три уровня детализации. Осуществлено прогнозирование эффективного использования хозяйственного потенциала Карпатского региона по ряду ключевых индикаторов, ВРП, индекс промышленного производства, доходы населения и т.п.

Обоснованно перспективное развитие и эффективное использование хозяйственного потенциала Карпатского региона на основе «зеленой» экономики, ресурсосбережения и инновационного развития. Предложен механизм стратегического управления хозяйственным потенциалом Карпатского региона, содержащий подсистемы правового, ресурсного, нормативно-методического, научного, технического, информационного обеспечения. Определена приоритетная роль туристической сферы для повышения эффективности хозяйственного потенциала Карпатского региона.

Ключевые слова: хозяйственный потенциал, структура хозяйственного потенциала, оценка хозяйственного потенциала, социально-экономический потенциал, туристско-рекреационный потенциал, стратегическое управление, Карпатский регион.

SUMMARY

Mashika H.V. **Socio-geographical study of the economic potential of the Carpathian region: theory and practice.** Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Geographical Sciences, specialty 11.00.02 – Economic and Social Geography. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2018.

In this thesis it has been conducted theoretical and practical reasoning of economic potential of the Carpathian region. Ethymological sense of economic potential of the region argues that scientific and practical meaning of economic potential of the region should be observed as a regional economic complex, which represents large and branched territorial and economic system. The main factors of the economic potential of the region are the technological state and production activity, investment and innovation activities, health care, education and science, as well as natural and environmental factors.

The strategy of formation of economic potential of the region has been grounded. The algorithm for managing the strategic development of the economic potential of the region stems from the mission of the region, strategic goals that form the general strategy of the region development. For strategic management of the development of economic potential in the region, it is necessary to assess the capacity of the potential, including state and development; the effectiveness of use and formation, which are based on the application of SWOT-analysis.

The methodology for assessing the economic potential of the region consists in the consistent assessment of indicators of the economic potential of the region, taking into account their outweighing coefficients. Factors of the economic potential of the region are divided into structural indicators. Thus, the integral value of the economic potential of the region can be represented in the form of a hierarchical structure, which includes three levels of detailing. Taking into account factors of influence of external and internal environment on the economic potential of the region that complement each other is obligatory in the assessment, analysis of economic potential of the region.

It has been conducted the forecast of effective use of the economic potential of the Carpathian region. Analyzing the results of forecasting the efficiency of using the economic potential of the Carpathian region, we can observe the tendency for further growth of the GRP, a slight increase in indexes of industrial production, worsening of the demographic situation and, accordingly, a decrease in the number of economically active population and an increase in the incomes of citizens. In the field of ecology, there will be stabilization of the accumulation of waste.

It has been suggested the development and efficient use of the economic potential of the Carpathian region on the principles of «green» economy, resource conservation and innovative development. The mechanism of strategic management of the economic potential of the Carpathian region is a system of organizational, economic and legal methods and techniques that together ensure a high level of efficiency of all industries of the economy of the region. Also, one of the dominant components of effective use of economic potential of the Carpathian region is the touristic. Realization the effective state policy on “green tourism” in Ukrainian village will be able to function and develop, which is a major priority of socio-economic development.

Key words: economic potential, the structure of economic potential, assessment of economic potential, social component, economic component, the tourist-recreational potential, strategic management, the Carpathian region.

Підписано до друку 27.07.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Друк ризографічний.
Умов.-друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Замов. №1531.

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні
ТОВ «РІК-У»: 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК №5040 від 21 січня 2016 року